

В ПОМОЩ НА ЗАДЪРЖАНИЯ ОТ ПОЛИЦИЯТА И НА ОБВИНЯЕМИЯ В ДОСЪДЕБНОТО ПРОИЗВОДСТВО

ИНСТИТУТ
ОТВОРЕНО
ОБЩЕСТВО
СОФИЯ

ИНСТИТУТ ОТВОРЕНО ОБЩЕСТВО – СОФИЯ

**В ПОМОЩ НА ЗАДЪРЖАНИЯ ОТ
ПОЛИЦИЯТА И НА ОБВИНЯЕМИЯ В
ДОСЪДЕБНОТО ПРОИЗВОДСТВО**

Това издание се публикува в изпълнение на проект „Подобряване на достъпа до правна помощ в досъдебната фаза на наказателните производства в България“, който се осъществява от Институт Отворено общество – София и Националното бюро за правна помощ с финансовата подкрепа на Европейския съюз по програма Правосъдие 2014–2020 г., споразумение JUST/2015/JACC/AG/PROC/8620.

Изразените становища и мнения в тази публикация са отговорност на авторите и не отразяват непременно мнението и политиката на Институт Отворено общество – София, на партньорите по проекта или на Европейската комисия.

Изданието цели да обясни на потребителите на правна помощ какво могат да очакват от своя адвокат и какви са техните основни права в досъдебната фаза на наказателните производства.

Изданието съдържа анализ на добри адвокатски практики, осъществен в рамките на изследване по Работен пакет 2 „Оценка на достъпа до правна помощ“ от адв. Златка Стефанова (експерт по проекта и автор на текста) и обобщение на основните човешки права при задържане и разпит от разследващи органи, изготвено от д-р Иванка Иванова, (ръководител на проекта, изготвил заданието за настоящата публикация, автор на Приложение 1 и 2).

Екипът на проекта благодари сърдечно на адв. Даниела Доковска за редакцията на изданието.

© Институт Отворено общество – София, 2018

ISBN 978-619-226-073-6

ИНСТИТУТ ОТВОРЕНО ОБЩЕСТВО – СОФИЯ

**В ПОМОЩ НА ЗАДЪРЖАНИЯ
ОТ ПОЛИЦИЯТА И НА
ОБВИНЯЕМИЯ В
ДОСЪДЕБНОТО
ПРОИЗВОДСТВО**

София, 2018

СЪДЪРЖАНИЕ

За изданието	7
Увод	9
Особености на правната помощ при задържане по чл. 72, ал. 1 от Закона за Министерството на вътрешните работи („полицейско задържане“)	12
Задължителната защита и задълженията на защитника	18
Участие на защитника при привличане на обвиняемия в това качество	22
Участие на защитника при разпит на обвиняемия	29
Участие на защитника при провеждане на други действия по разследването	32
Особености на защитата на обвиняем, задържан под стража	38
Участие на защитника при предявяване на разследването	42
Участие на защитника при изготвяне и одобряване на споразумение	43
Защита срещу бавно производство	46
Особености на защитата на непълнолетни обвиняеми	48
Особености на защитата на чужденци, които не говорят български език	50
Особености на защитата на обвиняеми с физически или психически недостатъци, които им пречат да се защитават сами	53
Резервният защитник в досъдебното производство	54
Действия на защитника след прекратяване на наказателното производство от прокурора	56

Приложение 1: Основни права при задържане и разпит от разследващи органи	57
Приложение 2: Елементи от законовия статут на адвоката	59
Annex 1: List of fundamental human rights in the event of detention and interrogation by investigating authorities	62

ЗА ИЗДАНИЕТО

Това издание има за цел да запознае хората, които са задържани в полицията или обвинени в извършването на престъпление с основните права, които имат, както и да им даде една предварителна представа за предстоящите етапи от наказателното производство и за това, какво могат да очакват от своя защитник. Изданието е вдъхновено от примера на отпечатаната през 1994 г. брошура на адв. Димитър Здравчев „Какво трябва да знаете за правата на обвиняемия и заподозрения на следствието и доказателственото значение на техните обяснения“ (София, 1994 г.). Основните законови и етични норми на адвокатската професия не са се променили междувременно, но приемането на нов Наказателно-процесуален кодекс и особено развитието на съдебната практика в приложение на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи наложиха изготвянето на изцяло нов текст по темата.

Публикацията е подготвена в изпълнение на проект „Подобряване на достъпа до правна помощ в досъдебната фаза на наказателните производства в България“, осъществяван между 2016 г. и 2018 г. съвместно от Националното бюро за правна помощ и Институт Отворено общество – София, с участието на Борда за правна помощ на Холандия като асоцииран партньор.

Проектът е финансиран по Програма Правосъдие 2014–2020 г. на Европейския съюз и цели да съдейства за правилното приложение и мониторинг на Директива 2013/48/ЕС от 22 октомври 2013 година относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по Европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане, на Директива 2016/1919/ЕС от 26 октомври 2016 година относно правната помощ за заподозрени и обвиняеми в рамките на наказателното производство и за искани за предаване лица в рамките на производства по Европейска заповед за арест, както и на Препоръка на Европейската Комисия 2013/С 378/03 от 27 ноември 2013 година относно правото на правна помощ на заподозрените или обвиняемите в наказателното производство и Препоръка на Европейската Комисия 2013/С 378/02 от 27 ноември 2013 година относно процесуалните гаранции за

уязвимите лица, които са заподозрени или обвиняеми в наказателно производство.

Публикацията е изготвена в резултат на анализ на добри адвокатски практики, осъществен в рамките на изследване по Работен пакет 2 „Оценка на достъпа до правна помощ“ от адв. Златка Стефанова (експерт по Работен пакет 2). Златка Стефанова е адвокат в Софийската адвокатска колегия от 1998 г., практикува в областта на наказателното право и наказателния процес и е съдружник в Адвокатско дружество *Доковска, Атанасов и съдружници*. От 2017 г. адв. Стефанова е член на Софийския адвокатски съвет при Софийската адвокатска колегия и Председател на Комисията за повишаване на професионалната квалификация. От 2012 г. адв. Стефанова е временен преподавател на кандидатите за младши съдии в Националния институт по правосъдието по темата „Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи и практиката на Европейския съд по правата на човека като източник по приложението на Наказателно-процесуалния кодекс“. Тя е и лектор в Центъра за обучение на адвокати „Кръстю Цончев“ и активен участник в дейността на фондация „Български адвокати за правата на човека“.

Освен настоящото издание в рамките на проект „Подобряване на достъпа до правна помощ в досъдебната фаза на наказателните производства в България“ са проведени също и сравнителноправно изследване на гаранциите и начините за оценка на качеството на правната помощ, които се използват в други държави членки на ЕС, и оценка на достъпа до правосъдие в досъдебната фаза на наказателните производства в България през 2015 г. – текстовете на двете изследвания са достъпни на интернет страницата на Институт Отворено общество – София (www.osi.bg).

д-р Иванка Иванова, ръководител на проекта

УВОД

В настоящото изложение е направен опит да се очертае кръгът от действия, които следва да извърши защитникът, за да се счита, че работата му отговаря на минималния стандарт за качество и достатъчност на предоставената правна помощ в досъдебната фаза на наказателния процес.

Този материал е насочен към лицата, които биха ползвали защита от адвокат, и цели да изгради у читателя разбиране за обхвата на защитата, която задържаният от полицията и обвиняемият може да очакват и изискват от защитника си – упълномощен или служебен.

За яснота на изложението ще бъде посочено в най-общи шрихи хронологичното развитие на наказателния процес срещу едно лице. Общият поглед върху цялата картина – от задържането на лицето или от привличането му като обвиняем до влизането на присъдата в сила, ще даде възможност да се разбере необходимостта от някои действия на защитника по време на досъдебното производство. Така реализирането на правата на обвиняемия и на защитника в тази подготвителна фаза на процеса може да бъде осмислено на фона на крайния ефект, който те биха имали за обвиняемия. Този подход има основанията си и в последните изменения на Наказателно-процесуалния кодекс¹, когато беше въведено разпоредителното заседание пред първоинстанционния съд. В това заседание подсъдимият и неговият защитник трябва да изчерпят всички възражения за допуснати съществени процесуални нарушения на досъдебното производство. Тези възражения не могат да бъдат повдигани на по-късен етап в наказателния процес.

Съдебната фаза е централна и основна, а досъдебната фаза има подготвителен характер. В досъдебната фаза се събират доказателства и се повдига обвинение срещу лицето, за което се счита, че е извършило престъплението, което се разследва. Фигурата на обвиняемия винаги съществува в рамките на образувано, но още незавършило наказателно производство.

Възможно е лице, което е заподозряно, че е извършило престъпление, да бъде задържано за срок до 24 часа от органите на МВР. Това задържане се основава на Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР)².

¹ Обн., ДВ, бр. 86 от 28.10.2005 г.

² Обн., ДВ, бр. 53 от 27.06.2014 г.

Преди или след изтичането на този срок задържаният може да бъде освободен и без да му бъде повдигнато обвинение за извършено престъпление, и нещата да приключат за него дотук. Информацията, че по отношение на това лице е била издадена заповед за задържане, обаче завинаги остава в информационните масиви на МВР – не е предвиден ред за заличаването ѝ.

Възможно е срещу лицето, задържано за срок до 24 часа, да бъде повдигнато обвинение за извършено престъпление и задържането да бъде продължено от прокурор до 72 часа за отвеждане на обвиняемия пред съд. В този случай задържаният вече има качеството на обвиняем по смисъла на НПК, с всички произтичащи от това последици, които ще бъдат разгледани по-долу.

Досъдебното производство включва разследване и действия на прокурора след приключване на разследването. Тази фаза на процеса завършва или с прекратяване на производството, или със сключване на споразумение, което се одобрява от съда, или с внасяне на делото в съда за разглеждане на обвинението (с обвинителен акт или с предложение за освобождаване от наказателна отговорност и налагане на административно наказание).

В съдебната фаза всички въпроси на делото се разглеждат и решават от съда. Прокурорът, обвиняемият (който вече се нарича подсъдим) и защитникът му са страни в процеса. На този етап може да се конституира като страна и пострадалото физическо лице (като частен обвинител или като граждански ищец) или оцетеното юридическо лице (като граждански ищец). Съдът провежда съдебно следствие, в което събира доказателствата по делото. При определени предпоставки обясненията на обвиняемия и показанията на свидетелите, дадени на досъдебното производство, могат да бъдат прочетени и ползвани от съда при постановяване на присъдата. Съдът ползва също и протоколите от досъдебното производство за претърсване и изземване, за освидетелстване, за доброволно предаване, за разпознаване на лица и предмети, за извършени следствени експерименти, стига да са съставени по предвидения в закона ред. Преди да постанови присъдата, съдът изслушва пледоариите на страните, в които се обсъждат доказателствените материали и приложимото право. След пледоариите подсъдимият има право на последна дума.

Присъдата може да бъде осъдителна или оправдателна. Възможно е подсъдимият да бъде оправдан само по някои от обвиненията, а осъден по другите обвинения. С присъдата може да бъде наложена и санкция за извършено административно нарушение.

Присъдата на първоинстанционния съд подлежи на обжалване пред по-горния съд. Ако районен съд е разгледал делото като първа инстанция, втора (въззивна) инстанция е окръжният съд, а за гр. София – Софийският градски съд. А ако окръжен съд е разгледал делото като първа инстанция, втора (въззивна) инстанция е съответният апелативен съд. Част от делата се разглеждат от две инстанции, а друга част – от три. Трета инстанция за всички съдилища е Върховният касационен съд.

Влезлите в сила осъдителни присъди, споразумения и решения на съда подлежат на изпълнение. Ако подсъдимият бъде оправдан, той може да потърси обезщетение за причинените му от воденото наказателно производство вреди и да поиска заличаване на полицейската регистрация.

Думите, изречени от обвиняемия преди привличането му към наказателна отговорност, и обясненията му по време на досъдебното производство може да имат решаващо значение за крайната преценка на виновността му. Исканията за събиране на доказателства, бележките, вписани в протоколите за извършени действия по разследването, възраженията срещу актовете и действията на разследващите органи, които прави обвиняемият или неговият защитник, може да се окажат решаващи както за разкриване на истината по делото, така и за доказване на твърдения за допуснати съществени нарушения на правото на защита на обвиняемия, които накърняват справедливостта на процеса по смисъла на КЗПЧОС³.

³ Обн., ДВ, бр. 80 от 2.10.1992 г.

ОСОБЕНОСТИ НА ПРАВНАТА ПОМОЩ ПРИ ЗАДЪРЖАНЕ ПО ЧЛ. 72, АЛ. 1 ОТ ЗАКОНА ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ („ПОЛИЦЕЙСКО ЗАДЪРЖАНЕ“)

Законодателството в Република България допуска да бъде ограничавана личната свобода на лица, срещу които не е повдигнато обвинение. Съгласно чл. 30, ал. 3 от Конституцията на Република България⁴ в изрично посочените от закона неотложни случаи компетентните държавни органи могат да задържат гражданин. Тази уредба не противоречи на относимите международноправни актове. В чл. 5 КЗПЧОС, гарантиращ правото на свобода и сигурност, са предвидени случаите, в които при определени обстоятелства е възможно ограничаване на свободата.

В ЗМВР е посочено кои органи и на какво основание могат да задържат гражданин за срок до 24 часа.

Задържането се извършва от полицейски органи (чл. 72, ал. 1 ЗМВР) – държавни служители на служба в МВР (чл. 142, ал. 1 ЗМВР). Основанията, на които едно лице може да бъде задържано, са изброени в чл. 72, ал. 1 ЗМВР. Съществува възможност и в други нормативни актове да бъдат предвидени различни основания за задържане. За настоящото изложение значение има основанията за задържане, предвидено в чл. 72, ал. 1, т. 1 ЗМВР – лице, за което има данни, че е извършило престъпление.

Задълженията на полицията при задържането на гражданин и правата на задържания са регламентирани в чл. 72, ал. 3–9 ЗМВР. Когато задържаният не владее български език, той незабавно трябва да бъде информиран за основанията за задържането му на разбираем за него език и да му бъде осигурен преводач. Задържаният има право да обжалва пред съда законността на задържането. Законът изисква съдът да се произнесе по жалбата незабавно (чл. 72, ал. 4 ЗМВР), но в Република България няма съд, който да се произнася по законността на задържането незабавно, преди освобождаване на лицето.

От момента на задържането му задържаният има право на защитник. Той може да упълномощи защитник по свой избор, а когато не разполага

⁴ Обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г.

със средства, може да поиска му бъде назначен служебен защитник. Полицейският служител не може да откаже осигуряването на защитник. Съответният орган е длъжен незабавно да уведоми за задържането лице, посочено от задържания – роднина, приятел, адвокат и др. Полицейските органи са длъжни незабавно да освободят задържания, ако основанието за задържането му е отпаднало – например ако се установи, че той не е съпричастен към престъплението, в извършването на което е бил заподозрян. Задържаните непълнолетни се настаняват в специални помещения отделно от задържаните пълнолетни.

За задържането се съставя писмена заповед със съдържание, посочено в чл. 74 ЗМВР. То включва данни за органа, който я издава, за задържаното лице, за времето и срока на задържането, за наложените ограничения и за правата на задържания. Съдържанието на заповедта е важно с оглед на преценката за законосъобразността на задържането и съответно за защитата на задържания. При срещата си със задържания защитникът трябва да се запознае със заповедта. Ако са налице основания за това, той трябва незабавно да я обжалва, още докато трае задържането.

При задържането задържаното лице се обисктира и се проверяват личните му вещи. За тези действия се съставя протокол (чл. 80–82 ЗМВР).

Правната уредба на задържането по ЗМВР е детайлизирана с инструкция, издадена от министъра на вътрешните работи – Инструкция № 8121з-78 от 24 януари 2015 г. за реда за осъществяване на задържане, оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и реда в тях в Министерството на вътрешните работи⁵. Към инструкцията е приложен образец на декларация, която се предоставя на всяко лице ведно със заповедта за задържане. Тази декларация задържаният попълва собственоръчно, като удостоверява с подписа си, че е запознат с нейното съдържание. Той има право да отговори на въпросите:

- дали желае адвокатска защита по негов избор;
- дали желае адвокатска защита от служебен адвокат по Закона за правната помощ (ЗПП)⁶;
- дали има здравословни проблеми и ако има, в какво се изразяват;
- дали желае медицински преглед от лекар по негов избор;
- дали желае медицински преглед от лекар;

⁵ Обн., ДВ, бр. 9 от 3.02.2015 г.

⁶ Обн., ДВ, бр. 79 от 4.10.2005 г.

- дали желае член от семейството му или друго заинтересовано лице да бъде уведомено за задържането му;
- дали е уведомен за правото му на свидания и за правото му да получава колеги и храна;
- дали има нужда от специална хранителна диета и ако да, какво изисква диетата;
- дали е запознат веднага след задържането му устно с правата му по чл. 72, 73 и 74 ЗМВР;
- ако е гражданин на чужда държава, дали желае да се свърже с консулските власти и да ги уведоми за задържането му.

Ако декларацията е попълнена с помощта на преводач, отбелязва се и името на преводача.

В декларацията не е вписано, че задържаният има право да запази мълчание, т.е. че не е длъжен да отговаря на въпроси на полицията, нито че има право да се консултира с адвокат, преди да прецени дали да дава обяснения. В този смисъл описаната по-горе декларация се различава от декларацията, препоръчана от Директива 2012/13/ЕС от 22.05.2012 г. относно правото на информация в наказателното производство. Тази директива не е транспонирана от Република България, макар че срокът за транспонирането ѝ е изтекъл на 2.06.2014 г. Според някои юристи транспонирането ѝ не е необходимо поради съображението, че вътрешното право е в съответствие с нея. Всъщност обаче правото на задържания да запази мълчание не е регламентирано нито в ЗМВР, нито в Инструкцията, въпреки че изрично се съдържа в чл. 3, пар. 1, б. „д“ от Директива 2012/13/ЕС. Към директивата е приложен и образец на декларация, в която на задържания задължително се предоставя информацията, че по време на разпит от полицията или от съдебните органи няма задължение да отговаря на въпросите относно предполагаемото престъпление, като адвокатът на лицето „може да го подпомогне за вземането на решение в тази връзка“.

Обичайно е със задържаните лица да бъдат провеждани разговори, наричани „беседи“. Тези разговори се водят от полицейски служители, които не участват в разследването по делото. Те обикновено са оперативни работници, които нямат задължение да разяснят на задържания правото му да запази мълчание, нито да го предупредят, че думите му могат да бъдат използвани в негова вреда. Тези беседи не представляват разпит по смисъла на НПК, респективно задържаният, участващ в „беседата“, няма качеството на свидетел. Под този претекст не му се разяснява и правото да не говори за

обстоятелства, които биха уличили в извършването на престъпление него или негови близки. Поради обстоятелството, че задържаният не е и обвиняем, не му се разяснява и че има право да не дава обяснения. Често наказателните дела съдържат протоколи за разпит на полицейски служители, провели „беседи“ със задържани лица, които свидетелстват какво задържаните са разказали за престъплението, в извършването на което впоследствие са обвинени. По този начин казаното от задържания, без да е предупреден за последиците от думите му, се документира в делото като извънпроцесуално признание и се ползва от съда в негова вреда при постановяване на присъдата. Дори когато подсъдимият отрича, че е заявил пред полицейския орган определени факти, или твърди, че думите му са изопачени или пък изтръгнати със заплахи или с обещания за освобождаване, съдът често се доверява на показанията на свидетеля полицай. Такива показания на практика са и непроверяеми, защото тези разговори не се документират и от тях не остава следа в делото.

Обичайно е също така от задържаните да бъдат изисквани писмени обяснения. В бланките за обяснения, които се прилагат по наказателните дела, не са вписани правата на задържания, включително и правото му да запази мълчание и да не уличава себе си в престъпление.

Европейският съд по правата на човека (ЕСПЧ) нееднократно е постановявал, че признанието, направено в полицията от задържано лице, не е доброволно и извънпроцесуално признание. Така в т. 92 на решението по делото *Биков срещу Русия* (*Bykov v. Russia*) ЕСПЧ приема, че „правото на несамоуличаване или на запазване на мълчание е свързано преди всичко с волята на обвиняемия да запази мълчание и предполага прокуратурата да се стреми да докаже повдигнатото обвинение, без да прибегва до доказателства, получени чрез принуда или натиск въпреки волята на обвиняемия“. Същото ЕСПЧ е приел и в решенията си по други дела – *Саундърс срещу Обединеното кралство* (*Saunders v. the United Kingdom*), *Алън срещу Обединеното кралство* (*Allan v. the United Kingdom*), *Бруско срещу Франция* (*Brusco v. France*) и др.

Какво трябва да направи адвокатът в защита на задържания по ЗМВР?

Адвокатът следва да се яви във възможно най-кратък срок в полицейското управление, в което се намира задържаният, да се срещне насаме с него и да му разясни какви са неговите права.

Адвокатът следва да обясни на задържания, че има право да не дава устни или писмени обяснения и да не участва в „беседи“ или в изследване с детектор на лъжата.

Адвокатът следва да разясни на задържания правния му статус, включително да му обясни, че задържането по ЗМВР може да продължи до 24 часа и да прерасне в задържане до 72 часа, ако бъде повдигнато обвинение за извършено престъпление.

Задържането до 24 часа се включва в задържането до 72 часа, което означава, че срокът на двете „задържания“ не може да се сумира. В този смисъл са решенията на ЕСПЧ по делата *Звездев срещу България* (*Zvezdev v. Bulgaria*) и *Светослав Христов срещу България* (*Svetoslav Hristov v. Bulgaria*). Така в т. 33 от решението по делото *Звездев срещу България* е посочено: „Съдът отбелязва, че задържането на жалбоподателя за 96 часа е следствие от кумулирането на два вида задържане – 24-часовото полицейско задържане и 72-часовото задържане, постановено от прокуратурата – и че вътрешното право не съдържа изрична забрана за това кумулиране. Съдът вече е имал възможност да констатира, че това несъвършенство във вътрешното право е в състояние да причини забавяне, което е несъвместимо с правото на своевременно изправяне пред съд, гарантирано от чл. 5, § 3 (вж. решението по делото *Канджов*, цитирано по-горе, § 65–67). Съдът счита, че същата констатация е валидна и в рамките на настоящото дело пред Съда“.

Задържаният трябва да бъде информиран от защитника си, че ако бъде привлечен в качеството на обвиняем, задържането се извършва в арестите към съответната следствена служба, а не в полицейските управления, така че предстои преместване в съответния арест. Задържаният трябва също да знае, че може да бъде освободен преди изтичането на 72 часа и че следва да бъде освободен с изтичането на този срок. Възможно е обаче междувременно да бъде изправен пред съд по искане на прокурора за вземане по отношение на него на мярка за неотклонение задържане под стража или домашен арест.

Задържаният трябва да бъде осведомен за възможностите за обжалване на заповедта за задържане пред съда в 14-дневен срок от издаването ѝ по реда на Административнопроцесуалния кодекс (АПК)⁷. Копие от заповедта

⁷ Обн., ДВ, бр. 30 от 11.04.2006 г.

за задържане се връчва на лицето още при издаването ѝ и при срещата адвокатът следва да се запознае с нея, за да прецени има ли основание за обжалването ѝ. Жалбата може да бъде подадена лично от задържания или от защитника му чрез органа, който я е издал, до съответния административен съд. Вече беше посочено, че за съда е практически невъзможно да се произнесе по законността на задържането, преди да изтекат 24-те часа. ЕСПЧ е констатирал, че на практика няма вътрешна процедура за съдебен контрол върху задържането преди изтичане на 24-те часа – например по делото *Петков и Профиров срещу България (Petkov and Profirov v. Bulgaria)* е установено, че макар да е регламентиран съдебен контрол върху задържането, не е уредена процедура, по която контролът може да бъде осъществен, докато трае задържането.

Законовите разпоредби, на които се базира изложеното дотук относно обжалването на задържането, са чл. 5, ал. 4 от Конституцията на Република България, чл. 5, т. 4 КЗПЧОС, чл. 72, ал. 4 ЗМВР, Инструкция № 81213-78/24.01.2015 г., АПК.

В случай че задържаният сподели или защитникът констатира проблеми от медицинско естество или белези от насилие, защитникът следва да поиска незабавно да бъдат извършени медицински преглед и освидетелстване. Това искане трябва да е писмено, за да може да се докаже кога и на какво основание е било направено.

Защитникът следва да осъществи контакт с близките на задържания, включително да им разясни как могат да му предоставят храна, лекарства, напитки, дрехи.

ЗАДЪЛЖИТЕЛНАТА ЗАЩИТА И ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА ЗАЩИТНИКА

Законодателят е преценил, че в редица случаи обвиняемият не може ефективно да се защитава сам, а следователно справедливият процес изисква да му бъде оказана квалифицирана помощ от адвокат. Когато обвиняемият не може да упълномощи защитник по свой избор, органът по разследването в досъдебното производство му назначава служебен защитник измежду адвокатите, вписани в Регистъра на Националното бюро за правна помощ. Отношенията по назначаването и отчетността на служебните защитници са уредени в ЗПП.

Случаите на задължително участие на защитник са изчерпателно уредени в чл. 94 НПК. Те могат условно да бъдат подразделени на две групи – случаи, когато обвиняемият не може да се откаже от защитник, и случаи, когато би могъл да се откаже.

Отказът от защитник е недопустим, когато обвиняемият е непълнолетен; когато страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам; когато делото е за престъпление, за което се предвижда лишаване от свобода не по-малко от десет години или друго по-тежко наказание; когато е направено искане за вземане на мярка за неотклонение задържане под стража или обвиняемият е задържан; когато делото се разглежда в отсъствието на обвиняемия и когато обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това.

Когато обвиняемият не владее български език и когато интересите на обвиняемите са противоречиви, участието на защитник е задължително, освен ако обвиняемият не поиска да се защитава сам (чл. 94, ал. 2 НПК).

В изброените по-горе случаи органите на досъдебното производство са длъжни да осигурят възможността на всеки обвиняем да ползва адвокатска защита.

При задържането човек се оказва в необичайна ситуация, при която, ако не познава правата си, може да действа в своя вреда. По тази причина чл. 30, ал. 4 от Конституцията на Република България гарантира на всекиго право на адвокатска защита от момента на задържането му или на привличането му като обвиняем. В чл. 30, ал. 5 от Конституцията е посочено, че

всеки има право да се среща насаме с лицето, което го защитава. Тайната на техните съобщения е неприкосновена.

Нарушаването на правото на достъп до адвокат от първия момент на задържането или неосигуряването на възможност за реално осъществяване на това право може да доведе до опорочаване на целия наказателен процес. Правото на справедлив наказателен процес е гарантирано от чл. 6 КЗПЧОС. Съществен елемент на справедливия процес е правото на адвокатска защита.

При осъществяване на защитата в началния етап на разследването, както и при обсъждане на доказателствата, събрани в този етап, защитникът трябва да се ръководи от практиката на ЕСПЧ във връзка с това от кой момент се допуска участието на защитник (свързано с понятието „обвиняем“ в практиката на Съда), за доказателствената годност на самопризнанията, направени, преди до задържания да е допуснат защитник (*Салдуз срещу Турция, Salduz v. Turkey*) или преди до задържания да е допуснат желан от него защитник при назначен служебен защитник (*Дворски срещу Хърватска, Dvorski v. Croatia*), за липсата на адвокат от самото начало, когато не са давани обяснения (*Симеонови срещу България, Simeonovi v. Bulgaria*), и пр.

Цитираната задължителна практика на ЕСПЧ потвърждава разбирането, че осигуряването на защитник на задържаното лице от момента на задържането е в интерес на правосъдието. Лицата, които не могат сами да организират защитата си, трябва да могат да се възползват от защита по ЗПП, а полицейските служители, извършващи задържането, са длъжни да осигурят явяването на дежурен адвокат.

Преди да поеме защитата, адвокатът (без значение дали е назначен служебно, или е упълномощен от клиента) трябва да прецени има ли пречка да встъпи в делото. Не може да бъде защитник онзи, който е бил защитник и на друг обвиняем и защитата на единия противоречи на защитата на другия; който е представлявал или е давал съвети на друг обвиняем с противоречиви интереси; който е представлявал или давал съвети на противната страна по делото; който е участвал в делото в друго процесуално качество или е съпруг или близък роднина на съдия, съдебен заседател, прокурор или разследващ орган по делото (чл. 91, ал. 3 НПК). Ако адвокатът е встъпил като защитник и впоследствие установи, че има пречка да участва в делото, той трябва да се отведе сам. Ако не направи това, съответният орган го отстра-

нява от наказателното производство служебно или по искане на заинтересованото лице (чл. 92 НПК).

Задълженията на защитника са уредени в чл. 98 НПК. След като поеме защитата на обвиняемия, защитникът е длъжен да оказва правна помощ на обвиняемия и с цялата си дейност да съдейства за изясняване на всички фактически и правни положения, които са в полза на обвиняемия, като се ръководи от вътрешното си убеждение, основано на доказателствата по делото и закона. Защитникът е длъжен да съгласува с обвиняемия основните линии на защитата. Това изисква провеждането на разговор в спокойна обстановка – за разясняване на предстоящите процесуални действия и действия по разследването, за обсъждане на фактите и доказателствата, които са събрани по делото или могат да се поискат или представят от защитата, за преценка кога да бъдат представени тези доказателства. При необходимост трябва да се обсъдят въпросите и да се вземе решение дали обвиняемият да предостави на разследването искани от него образци за сравнително изследване за извършване на експертизи – образци от почерка и подписа, кръв, слюнка, миризма, глас, натривки за изследване на наличието на химически вещества и др.

Когато защитникът счита, че основните линии на защитата, предложени от обвиняемия, са несъвместими с неговите задължения, той уведомява своевременно обвиняемия и продължава защитата, ако не бъде отстранен от наказателното производство. Отстраняването може да стане, като обвиняемият оттегли пълномощията на защитника или поиска служебният защитник да бъде заменен с друг. Отказът от защитник не е възможен, ако участието на защитник е задължително по чл. 94, ал. 1, т. 1–3 и 6 НПК – когато обвиняемият е непълнолетен; когато страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам; когато за престъплението, в което е обвинен, се предвижда лишаване от свобода повече от десет години или друго по-тежко наказание, или когато е направено искане за задържане на обвиняемия под стража, или обвиняемият е задържан (чл. 96 НПК).

Защитникът не може да отказва правна помощ на обвиняемия по отделни въпроси на обвинението под предлог, че обвиняемият има и друг защитник (чл. 98, ал. 3 НПК).

Защитникът не може сам да се откаже от приетата защита, освен ако по независещи от него причини стане невъзможно да изпълнява задълженията си. Ако възникне такава невъзможност, защитникът следва своевременно

менно да уведоми обвиняемия и съответния орган (чл. 95 НПК). В случай че обвиняемият е задържан, защитникът трябва да го посещава в ареста при необходимост от провеждане на разговори, свързани със защитата. Защитникът следва да осъществява контакт с близките на задържания по въпроси по делото – например за издирване и предаване на документи от значение за защитата. Контакт с близките на задържания е необходим и във връзка с въпроси от битов характер – за свижданията; за изпращането на храна и лекарства; за прегледи от лекар по избор, практикуващ извън арестите и затворническата болница; за организиране на посещение от нотариус, и др.

УЧАСТИЕ НА ЗАЩИТНИКА ПРИ ПРИВЛИЧАНЕ НА ОБВИНЯЕМия В ТОВА КАЧЕСТВО

Привличането на обвиняем в наказателното производство е регламентирано в чл. 219 и сл. НПК. Когато при разследването в досъдебното производство се съберат достатъчно доказателства за виновността на определено лице в извършването на определено престъпление, разследващият орган с одобрение на прокурора привлича лицето в качеството на обвиняем чрез съставянето на постановление.

След съставяне на постановлението на лицето се изпраща призовка, която трябва да му бъде връчена най-късно три дни преди датата, на която трябва да се яви. В призовката се вписват конкретните действия, за които се призовава лицето, правото му да се яви със защитник и възможността да му се назначи защитник в случаите на чл. 94, ал. 1 НПК – когато участието на защитник е задължително. В призовката се вписва и възможността лицето да бъде доведено принудително, ако не се яви без уважителни причини (чл. 219, ал. 5 и 6 НПК).

Разследващият орган предявява постановлението за привличане на обвиняемия и на неговия защитник, като им дава възможност да се запознаят с пълното му съдържание и им връчва препис от него срещу подпис (чл. 219, ал. 4 НПК). Ако прецени, че това няма да затрудни разследването, разследващият орган може да покаже на обвиняемия и защитника му доказателствата, на които се основава привличането.

Привличането на едно лице като обвиняем може да стане и със съставянето на протокола от първото действие за разследването, а не с изрично постановление за привличане в качеството на обвиняем. В този случай разследващият орган докладва на прокурора (чл. 219, ал. 2 НПК).

Служебно назначеният защитник следва при разговор с подзащитния си да се увери, че не е нарушено правото му да бъде защитаван от упълномощен защитник. Той трябва да попита клиента си дали му е дадена възможност да се свърже с адвокат по свой избор. Съгласно чл. 6 КЗПЧОС и практиката на Съда в Страсбург неосигуряването на адвокат по избор на обвиняемия нарушава правото му на справедлив процес. В решението по делото *Салдуз срещу Турция (Salduz v. Turkey)* ЕСПЧ приема, че обвиняемият трябва да може да избере своя адвокат и да се среща с него. В реше-

нието по делото *Дворски срещу Хърватия (Dvorski v. Croatia)* ЕСПЧ посочва, че правото на защита на обвиняемия е нарушено поради това, че му е назначен служебен защитник, без да му бъде осигурен адвокатът, който е избрал. Избраният от обвиняемия адвокат се е явил в полицейското управление, но не е бил допуснат до клиента си. Господин Дворски е дал обяснения в присъствието на служебния защитник, а впоследствие се е отказал от тези обяснения в присъствието на упълномощения защитник. Присъдата, постановена въз основа на обясненията на г-н Дворски, дадени в присъствието на служебния защитник, накърнява правото му на справедлив процес – нарушено е правото му на защитник по свой избор.

Спрямо обвиняемия може да бъде взета или да не бъде взета мярка за неотклонение (чл. 56 и сл. НПК). Мерките за неотклонение за пълнолетните обвиняеми са подписка, гаранция, домашен арест и задържане под стража. Мярката за неотклонение подписка подлежи на обжалване пред по-горестоящия прокурор. Гаранцията се обжалва пред съда, компетентен да разгледа делото. Той може да намали размера на гаранцията, да я отмени и замени с подписка или изобщо да не вземе мярка за неотклонение.

Прокурорът може да наложи или да поиска от съда да наложи на обвиняемия и други мерки за процесуална принуда – забрана за напускане на пределите на Република България (чл. 68 НПК), отстраняване от длъжност (чл. 69 НПК), временно отнемане на свидетелството за управление на автомобил (чл. 69а НПК), мерки за защита на пострадалия или настаняване за изследване в психиатрично заведение (чл. 70 НПК), мерки за обезпечаване на глобата, конфискацията и отнемането на вещи в полза на държавата (чл. 72 НПК), мерки за обезпечаване на гражданския иск (чл. 73 НПК) и на разноските по делото (чл. 73а НПК).

Веднага след предявяване на постановлението за привличане като обвиняем разследващият орган провежда разпит на обвиняемия (чл. 221 НПК).

Понякога след разпита на обвиняемия се предоставя за попълване декларация за имотното му състояние. Тя не се изисква от закона и не е необходимо да се попълва. Това е форма на обяснения, които обвиняемият не е длъжен да дава.

На обвиняемия се предоставя за попълване и декларация за това дали е съгласен да му се извърши полицейска регистрация. Полицейска регистрация се извършва само при повдигнато обвинение за умишлено престъпление. При отказ на обвиняемия регистрацията се извършва принудително, с разрешение на съдия от съответния първоинстанционен съд, на който е под-

съдно делото (чл. 11 от Наредбата за реда за извършване и снемане на полицейска регистрация⁸).

В случай че обвиняемият не е бил задържан, участието на защитник в наказателното производство започва от привличането на лицето в качеството на обвиняем по делото.

За да осъществи защитата по най-добрия начин, защитникът трябва да проведе разговор с обвиняемия по възможност и преди, и след запознаване с постановлението за привличане в качеството на обвиняем. Разговорът е необходим, за да бъде запознат обвиняемият с правата и задълженията му и с правните му възможности, а защитникът – с фактите, свързани с обвинението от гледна точка на обвиняемия, както и за да се уточни линията на защитата. В този разговор защитникът трябва да установи също дали не са налице основания за отвод на прокурора или на разследващия орган (чл. 47 НПК). Ако такива основания са налице, защитникът трябва да направи искане за отвод. След това първоначално съгласуване на линията на защитата и преценка на доказателствата, ако такива са предоставени за запознаване, защитникът следва да даде съвет на обвиняемия дали е в негов интерес да дава обяснения.

Независимо от това дали обвиняемият желае да даде обяснения, по делото се провежда разпит и се съставя протокол. Ако обвиняемият не желае да дава обяснения на този етап, това обстоятелство се вписва в протокола. По време на разпита обвиняемият може да даде частични или пространни обяснения. Той може да откаже да отговаря на въпросите на разследващия или да отговори само на някои от поставените му въпроси. Може да бъдат направени и искания за допускане на доказателства или назначаване на експертизи. Поначало е желателно обвиняемият да не дава обяснения, преди да е запознат с всички доказателства по делото. Той има право да говори последен (чл. 55 НПК).

Защитникът трябва да изиска в протокола за разпит да бъде записано изявление по чл. 227, ал. 2 НПК, че обвиняемият желае да му бъдат предявени материалите по делото. В случай че пропусне да направи такова изявление, защитникът трябва да посъветва обвиняемия да подаде молба за това до прокурора. Ако такова изявление не бъде направено, органите по разследването нямат задължение да предоставят на обвиняемия всички събра-

⁸ Обн., ДВ, бр. 90 от 31.10.2014 г.

ни в досъдебното производство доказателства, преди прокурорът да реши дали делото да бъде внесено за разглеждане в съда, или да бъде прекратено. Без да е запознат с всички доказателствени материали, обвиняемият не би могъл да се възползва от правото си да направи искания, бележки или възражения след приключване на разследването. Пропускът да се запознае с доказателствените материали ще усложни положението на обвиняемия, в случай че делото бъде внесено в съда и той трябва да подготви становището си за разпоредителното заседание. Времето, в което ще има възможност да се запознае с материалите и да ги осмисли, ще е по-кратко. След измененията на НПК (обн., ДВ, бр. 63 от 4.08.2017 г., в сила от 5.11.2017 г.) в разпоредителното заседание пред първата съдебна инстанция трябва да се изложат всички доводи за допуснати съществени нарушения на правата на обвиняемия на досъдебното производство.

Защитникът следва да прецени дали са налице основания за обжалване на постановлението за привличане на обвиняем и ако има такива основания, да го обжалва по реда на чл. 200 НПК.

Когато по отношение на обвиняемия бъде взета мярка за неотклонение подписка или гаранция, защитникът следва да прецени дали при определянето ѝ са съобразени изискванията на чл. 56, ал. 3 НПК – да се вземат предвид степента на обществена опасност на престъплението, доказателствата срещу обвиняемия, здравословното му състояние, семейното положение, професията, възрастта и други данни за личността му. Защитникът трябва да обмисли и дали целта на мерките за неотклонение по чл. 57 НПК може да се постигне с по-лека от определената на обвиняемия мярка за неотклонение, или без да бъде взета такава мярка.

Целта на мерките за неотклонение е да се попречи на обвиняемия да се укрие, да извърши престъпление или да осуети привеждането в изпълнение на влязлата в сила присъда (чл. 57 НПК). В зависимост от отговорите на посочените по-горе въпроси защитникът следва да предприеме обжалване на постановлението, с което е взета мярката за неотклонение – пред по-горестоящия прокурор, ако е подписка (чл. 200 НПК), или пред съда – ако е гаранция (чл. 61, ал. 3 НПК).

Защитникът следва да организира внасянето на определената гаранция от обвиняемия по банковата сметка на органа, който я е взел, в определения за внасянето ѝ срок. Ако гаранцията например бъде внесена по сметка на прокуратурата, а не на полицията, тя няма да се счита за внесена. Ако гаранцията не бъде представена в определения срок в досъдебното производство,

прокурорът може да направи искане до съда за вземане на мярка за неотклонение домашен арест или задържане под стража, като междувременно може да задържи обвиняемия до 72 часа (чл. 61, ал. 5 НПК). Когато защитникът подаде жалба срещу определената гаранция и срокът ѝ за внасяне изтече преди произнасянето на съда, обвиняемият не е в нарушение. В този случай защитникът трябва писмено да уведоми прокурора за причината за невнасяне на гаранцията.

Мерките за неотклонение задържане под стража и домашен арест се вземат от съда по искане на прокурора и затова ще бъдат разгледани отделно, на друго място в изложението.

При вземане на мярка за неотклонение защитникът трябва да обясни обстойно на обвиняемия какви ограничения и какви задължения му налага тя. Той трябва да обясни и последиците от нарушаването на мярката за неотклонение – например отнемане на внесената гаранция в полза на държавата и вземане на по-тежка мярка за неотклонение.

Защитникът трябва да се убеди, че в протокола за привличане на обвиняемия в това качество и в протокола за разпит е вписан адрес на обвиняемия, на който може да бъде намиран за връчване на призовки и книжа. Обвиняемият следва да е уведомен, че ако се наложи да промени адреса си, той трябва незабавно, с молба по делото да съобщи новия си адрес, с уточнение, че следва да бъде призоваван на този адрес.

Защитникът трябва да разясни на подзащитния си, че когато го привлича като обвиняем, прокурорът може да вземе спрямо него и други мерки на процесуална принуда – забрана за напускане на пределите на Република България, временно отнемане на свидетелството за управление – или да поиска налагане на други ограничения от съда. Обвиняемият трябва да бъде запознат със съдържанието на ограниченията, които може да му бъдат наложени, както и с възможността да ги обжалва, ако са налице основания за това. Той трябва да бъде запознат и с последиците от неизпълнението им.

Когато след привличането на едно лице като обвиняем прокурорът направи искане до съда за вземане на други мерки за процесуална принуда – отстраняване на обвиняемия от длъжност, мерки за обезпечаване на глобата, конфискацията или отнемането на вещи в полза на държавата, мерки за обезпечаване на разноски по делото и др., защитникът трябва съобразно вида на производството, в което се решава въпросът за налагане на ограниченията, да участва в съдебното заседание, изтъквайки доводи срещу

основателността на искането за налагане на ограниченията, или да обжалва наложените ограничения.

След запознаване с постановлението за привличане на обвиняем защитникът, съобразно престъплението, за което е повдигнато обвинението, трябва да съобщи на обвиняемия дали за него ще има и други последици. Такива последици са например евентуалното образуване на проверка по Закона за отнемане в полза на държавата на незаконно придобито имущество (ЗОПДНПИ)⁹. Такава проверка се образува спрямо всички обвиняеми за престъпленията, посочени в чл. 22 ЗОПДНПИ. В двадесет и пет точки са изброени престъпления с различни обекти на защита – тероризъм, убийство с користна цел, участие или извършване на престъпления по поръчение на организирана престъпна група, измама, престъпление по служба, документни престъпления, престъпления с обект наркотични вещества и др.

Други възможни последици са, ако обвиняемият е държавен служител, да бъде отстранен от длъжност по Закона за държавния служител, а ако е съдия, прокурор или следовател – да бъде отстранен от длъжност от Висшия съдебен съвет по реда на Закона за съдебната власт (ЗСВ).

По време на досъдебното производство защитникът трябва да следи и за максимално допустимите срокове на мерките за процесуална принуда спрямо обвиняемия. Според чл. 234, ал. 8 НПК взетите по отношение на обвиняемия мерки за процесуална принуда се отменят от прокурора след изтичане на повече от една година и шест месеца от привличането в случаите на тежко престъпление и повече от осем месеца в останалите случаи. В тези срокове не се включва времето, през което наказателното производство е било спряно от прокурора. Защитникът трябва да поиска отмяна на мерките за принуда веднага след изтичане на сроковете, ако прокурорът не направи сам това служебно. В случай на отказ защитникът следва да обжалва постановлението в съда на основание чл. 234, ал. 9 и 10 НПК.

Както беше посочено, защитникът следва да разясни на обвиняемия, че декларацията за имотно състояние, която често се предоставя за попълване след предявяване на обвинението, е част от обясненията му по делото, и затова той може да откаже да я попълни, без това да се тълкува в негова вреда.

Обичайно след предявяване на обвинението се извършва полицейска регистрация на обвиняемия (чл. 68 ЗМВР). На регистрация подлежат лицата,

⁹ Обн., ДВ, бр. 38 от 18.05.2012 г.

които са привлечени като обвиняеми за извършено умишлено престъпление от общ характер. Защитникът следва да посъветва обвиняемия дали да даде съгласие за полицейска регистрация, или да откаже, когато не е налице основание за извършването ѝ. Например ако лицето е привлечено като обвиняем за престъпление, извършено по непредпазливост – най-честият пример за това са пътнотранспортните произшествия, то не подлежи на регистрация.

На практика веднага след предявяването на постановлението за привличане на обвиняем и провеждането на разпит разследващият попълва формуляр с описание на обвиняемия и особените му белези, татуировки и др., и го предава на полицейските органи по регистрация за фотографиране и вземане на пръстови отпечатащи. Защитникът следва да разясни на обвиняемия процедурата по регистрацията и основанията за заличаването ѝ съобразно Наредбата за реда за извършване и снемане на полицейска регистрация.

Привличането на едно лице в качеството на обвиняем може да стане и в негово отсъствие (задочно) – когато това не би попречило на разкриване на обективната истина (чл. 206 НПК). В тези случаи участието на защитник е задължително (чл. 94, ал. 1, т. 8 НПК). Защитникът трябва да направи усилия да се свърже с подзащитния си – чрез негови близки, по телефон, с имейл, с писмо или по друг начин, защото личното участие в процеса дава възможност за най-пълно реализиране на правото на защита. Обвиняемият може да посочи доказателства в своя полза, да сключи споразумение и др.

УЧАСТИЕ НА ЗАЩИТНИКА ПРИ РАЗПИТ НА ОБВИНЯЕМЯ

Обвиняемият има право да поиска защитникът му да участва при извършване на действия по разследването и на други процесуални действия с негово участие, освен когато изрично се откаже от това (чл. 55, ал. 1 НПК).

Органът на досъдебното производство може да разреши на обвиняемия и на неговия защитник да присъстват при извършването на действия по разследването, за които законът не предвижда изрично правото им да присъстват – при условие че това няма да затрудни разследването (чл. 224 НПК).

Ролята на защитника при действията по разследване на досъдебното производство се заключава в проследяване за законосъобразното им извършване и формулиране на бележки и възражения при допускане на нарушения.

При участие в действия по разследването защитникът трябва да проследи дали лицата, които полагат подписи в протокола, са го прочели, преди да го подпишат.

Въпросът за участието на адвоката защитник при разпит в досъдебното производство има няколко аспекта в зависимост от това дали се провежда разпит на обвиняем, или разпит на свидетел по делото, и дали разпитът се провежда пред разследващ орган, или пред съдия в досъдебното производство.

Разпитите в досъдебната фаза на процеса се извършват от органа на досъдебното производство. При определени условия и по преценка на органа по разследването разпитът на обвиняемия може да бъде извършен пред съдия (чл. 222 НПК). Разпитът на обвиняемия пред съдия се извършва в присъствието на защитник, ако има такъв. Съответният орган осигурява явяването на обвиняемия и защитника му пред съда. Разпоредбата на чл. 222 НПК не предвижда уведомяване на другите обвиняеми по делото, респективно на техните защитници, нито задължава органа на досъдебното производство да осигури явяването им пред съда за разпита. При провеждане на разпита пред съдия се прилагат правилата на съдебното следствие (чл. 222, ал. 3 НПК). Поради това в практиката се е наложило правилото да се осигурява възможност на всички обвиняеми и техните защитници да присъстват на разпита на обвиняем пред съда в досъдебното производство.

Обясненията на обвиняемия и показанията на свидетеля, дадени на досъдебното производство, може при определени предпоставки да бъдат приобщени чрез прочитане от съда и да се ползват при постановяване на присъдата (чл. 279 и чл. 281 НПК). Затова е важно защитата по време на разпитите на досъдебното производство да бъде ефективна.

След като лицето бъде привлечено като обвиняем, органът на досъдебното производство не може да извършва никакви действия по разследването, без да разясни на обвиняемия правото му на защитник и да му осигури възможност да се свърже с такъв (чл. 97, ал. 2 НПК).

Разпитът на обвиняем е регламентиран в чл. 138 от раздел II „Разпит“ на глава четиринадесета „Способи на доказване“ на НПК. Обясненията на обвиняемия като доказателствено средство са уредени в чл. 115 и 116 от глава тринадесета „Доказателствени средства“ на НПК.

Защитникът има самостоятелни права, едно от които е да участва във всички действия по разследването, които се провеждат с участието на обвиняемия. Неявяването на защитника не е пречка за извършването на тези действия, освен ако участието на защитник е задължително (чл. 99, ал. 1 НПК).

Разпитът на обвиняемия се извършва през деня, освен когато не търпи отлагане (чл. 138, ал. 1 НПК). След установяване на самоличността на обвиняемия разследващият орган го запитва дали разбира обвинението и го приканва да даде обяснения, като изложи, ако желае, под формата на свободен разказ всичко, което знае по делото. Обвиняемият има право да даде или да откаже да даде обяснения. Защитникът трябва да посъветва обвиняемия как да постъпи. На обвиняемия могат да бъдат задавани въпроси за изясняване на съобщените от него факти и обстоятелства. Той може да откаже да отговаря на въпросите, да отговори на всички въпроси или само на някои от тях. Една от задачите на защитника при разпита на обвиняемия е да следи за начина на задаване на въпросите – те не трябва да подсказват отговори или да навеждат към определени отговори. Ако констатира нарушения, защитникът следва да направи бележка. При положение че нарушението продължи, защитникът следва да поиска в протокола за разпит да бъдат записвани и зададените въпроси. Целта на протоколирането на въпросите е да се докажат нарушенията на процесуалните правила при водене на разпита.

Защитникът има право на искания, бележки и възражения във връзка с разпита.

Когато защитник участва при разпита на обвиняемия пред орган на досъдебното производство, разпитът може да бъде приобщен чрез прочитането в съдебната фаза на процеса (чл. 279, ал. 2 НПК) – когато са налице съществени противоречия с казаното в съдебното заседание или обвиняемият откаже да даде обяснения пред съда, или твърди, че не си спомня нещо.

УЧАСТИЕ НА ЗАЩИТНИКА ПРИ ПРОВЕЖДАНЕ НА ДРУГИ ДЕЙСТВИЯ ПО РАЗСЛЕДВАНЕТО

Разпит на свидетел. Разпитът на свидетел е регламентиран в чл. 139–142 от раздел II на глава четиринадесета „Способи на доказване“ на НПК. Показанията на свидетеля като доказателствено средство, правата и задълженията на свидетеля, лицата, които не могат да бъдат свидетели, са регламентирани в чл. 117–124 от раздел II „Гласни доказателствени средства“ на глава тринадесета „Доказателствени средства“ на НПК.

По време на разпита на свидетел защитникът трябва да следи как се задават въпросите – да не са подвеждащи и да не съдържат отговори. По време на разпита защитникът може да задава въпроси или да прави бележки и възражения за уточняване на редица обстоятелства:

- дали за разпитвания свидетел съществува забрана по чл. 118 НПК. Тази разпоредба предвижда, че не могат да бъдат свидетели лицата, които са участвали в същото наказателно производство в друго процесуално качество, освен в предвидените изключения. Не могат да бъдат свидетели и лица, които поради психически или физически недостатъци не са способни да възприемат правилно фактите, имащи значение за делото. Защитникът трябва да възрази срещу разпита на недопустимия свидетел или да поиска назначаването на експертиза, която да даде заключение дали свидетелят може правилно да възприема фактите от значение за делото;

- дали лицето, което се разпитва като свидетел, може да откаже да свидетелства и разяснено ли му е това право преди провеждане на разпита. Право да откажат да свидетелства имат например съпругът и възходящите и низходящите (родители и деца) на обвиняемия (чл. 119 НПК);

- дали на свидетеля е разяснено, че не е длъжен да дава показания по въпроси, отговорите на които биха увеличили в извършване на престъпление него, негови възходящи, низходящи, братя, сестри, съпруг или лице, с което той се намира във фактическо съжителство. Уведомяването на свидетеля за правото да запази мълчание по тези въпроси е от голямо значение, когато обвиняемият е съпруг, в роднински връзки или в съжителство със свидетеля;

- дали при разпита на малолетен или непълнолетен свидетел присъства педагог или психолог. Когато това е необходимо, защитникът трябва да

настоява на присъствието на родител или настойник по време на разпита (чл. 140 НПК).

При разпит на свидетел с тайна самоличност или на служител под прикритие защитникът трябва да следи за изпълнение на законовите изисквания на чл. 141 и чл. 141а НПК и при нужда да се възползва от възможността да зададе въпроси веднага щом му бъде предявен протоколът с показанията на свидетеля (чл. 139 НПК).

При разпит на свидетел с помощта на преводач или тълковник (чл. 142 НПК), в случай на съмнение, че свидетелят разбира превода или че думите на свидетеля са некоректно предадени, защитникът следва да направи съответни възражения или бележки.

Разпит на свидетел пред съдия в досъдебното производство се извършва, ако са налице основанията на чл. 223, ал. 1 НПК – при невъзможност на свидетеля да се яви пред съда, например поради тежка болест или продължително отсъствие, както и ако показанията му са от изключителна важност за делото. Разпитът се извършва пред съдия по инициатива на органа по разследването или по искане на обвиняемия или неговия защитник. Ако въпреки искането на обвиняемия или неговия защитник не бъде проведен разпит на свидетеля пред съдия, отказът се отразява в протокол, подписан от съответния орган. В тези случаи показанията на свидетеля могат да бъдат приобщени в съдебното производство като такива, дадени пред съдия (чл. 281, ал. 6 НПК).

Органът на досъдебното производство осигурява възможност на обвиняемия и на неговия защитник да участват при провеждането на разпита на свидетеля пред съдия. Защитникът трябва да посъветва обвиняемия дали да присъства на разпита на пострадалия като свидетел – с оглед на вероятността от разпознаване, което да се извърши по време на разпита пред съдия, без да присъстват сходни лица.

Очна ставка. Очна ставка се извършва, когато има съществено противоречие между обясненията на обвиняеми или между обясненията на обвиняемия и показанията на свидетел по делото (чл. 143 НПК). Защитникът трябва да прецени дали обвиняемият да даде съгласие за участие в очна ставка (например с пострадалите лица, разпитвани като свидетели).

Участниците в очната ставка се разпитват съвместно, като им се задават едни и същи въпроси. Първият въпрос е дали се познават и в какви отношения са помежду си, а след това се задават въпроси за обстоятелствата, по които има съществено противоречие. Накрая на участниците в очната став-

ка се дава възможност да зададат въпроси един на друг и последен е въпросът кой от тях казва истината.

Както и при разпита, защитникът трябва да следи как се задават въпросите и дали отразеното в протокола за очната ставка съответства на действително казаното от съпоставените.

Оглед. В случаите на оглед (раздел IV „Оглед“ от глава четиринадесета „Способи на доказване“ на НПК) и при претърсване и изземване (раздел V „Претърсване и изземване“ от глава четиринадесета на НПК) не е изрично предвидено участието на обвиняемия и защитника. Често в практиката тези действия се извършват в началото на разследването при условията на неотложност. Обичайно в този момент обвиняемият още не е привлечен в това качество.

С огледа се цели да се разкрият, непосредствено да се изследват и да се запазят следи от престъплението и други данни, необходими за изясняване на делото (чл. 155–157 НПК). Оглед се извършва на местности, помещения, предмети и лица. При огледа защитникът трябва да следи дали местопроизшествието е запазено и как, дали е необходимо присъствие на вещо лице или на технически помощник. При оглед на труп защитникът следи дали присъства съдебно-медицински експерт или друг лекар.

Освидетелстване. Освидетелстването представлява оглед на лице и се извършва от лице от същия пол или от лекар. Когато се налага събличане, поемните лица трябва да бъдат от същия пол. Не се допускат действия, които унижават достойнството или са опасни за здравето на освидетелствания. Законът изисква писмено съгласие за оглед на лицето на фазата на досъдебното производство. Ако не е дадено съгласие, освидетелстването се извършва с разрешение на съд, освен в неотложни случаи, когато това е единствена възможност за събиране и запазване на доказателствата. В последния случай е необходимо последващо одобрение на съда, но не по-късно от 24 часа (чл. 158 НПК). Защитникът следи за спазването на изискванията за извършване на освидетелстването, регламентирани в НПК.

Претърсване и изземване. Претърсване и изземване се извършва от органите на досъдебното производство, когато има достатъчно основание да се предполага, че в някое помещение или лице се намират вещи, които може да имат значение за делото (чл. 160 НПК). За да се извърши това процесуално-следствено действие, е необходимо прокурорът да поиска предварителното разрешение на съдия от съда, компетентен да разгледа делото като първа инстанция.

Само в неотложни случаи претърсването може да бъде извършено без съдебно разрешение, но незабавно, не по-късно от 24 часа, трябва да бъде одобрено от съдия. Защитникът трябва да следи дали са налице условията на неотложност. Не е налице неотложност например, когато досъдебното производство е образувано и има изготвен план за извършване на действия по разследването.

Защитникът следва да наблюдава и дали е осигурена възможност за присъствие на лицата, които имат право да присъстват на претърсването (чл. 162 НПК).

Защитникът трябва да следи и за това дали преди да се пристъпи към претърсване, е отправена покана за доброволно предаване на търсените вещи, а също и дали ако се разкрият факти от интимния живот на гражданите, се вземат мерки тези факти да не бъдат разгласени.

Защитникът трябва да обърне внимание и на това как се извършва запечатването на вещите при изземването. Съществено е да се следи по какъв начин се извършва фактически самото претърсване – дали поемните лица присъстват и наблюдават всички действия на полицията, дали помещенията се претърсват последователно, или по едно и също време и без възможност лицата, които имат право да присъстват, и поемните лица да имат поглед върху действията на полицията. Ако констатира нарушения при претърсването и изземването, защитникът трябва да отбележи възраженията си в протокола.

Защитникът в досъдебното производство трябва да има предвид практиката на ЕСПЧ, за да може да защити интересите на клиентите си по най-добрия начин. Доказателствата, събрани в нарушение на права, гарантирани от КЗПЧОС, не може да бъдат ползвани в справедлив наказателен процес. Доказателства, събрани при нарушаване на правото на личен и семеен живот (чл. 8 КЗПЧОС) или на правото на защита от изтезания (чл. 3 КЗПЧОС), трябва да бъдат изключени от доказателствената съвкупност по делото. ЕСПЧ е постановил няколко решения по дела срещу България, в които е приел нарушение на правото на личен живот по чл. 8 КЗПЧОС поради това, че претърсването и изземването е извършено без съдебно решение, в условията на твърдяна по делата неотложност и при формален последващ контрол (*Говедарски срещу България*, *Govedarski v. Bulgaria*; *Преждарови срещу България*, *Prezhdarovi v. Bulgaria*, и др.). ЕСПЧ е постановил осъдителни решения срещу България за това, че арестът и последвалото претърс-

ване са били извършени по агресивен, ненужно публичен и унизителен начин (*Преждарови срещу България*, *Prezhdarovi v. Bulgaria*, и др.).

След решението на ЕСПЧ по делото *Преждарови срещу България* българските съдилища промениха практиката си и вече приемат за разглеждане искове за нарушаване на права по време на извършване на действия по разследването. Пример в това отношение е Решение № 8948/18.07.2016 г. на Върховния административен съд (ВАС), според което може да се търси отговорност на служителите на МВР, които по време на действие по разследването във висящ наказателен процес са нарушили правата на гражданите.

След налагането на тази нова съдебна практика защитниците трябва да поставят въпроса за нарушени права при извършването на претърсване и изземване пред българския съд по реда на Закона за отговорността на държавата и общините за вреди (ЗОДОВ)¹⁰. Едва след това, ако не получат защита от българския съд, могат да сезират ЕСПЧ. В този смисъл е решението по делото *Посевини срещу България* (*Posevini v. Bulgaria*), с което жалбата е обявена за недопустима поради неизчерпване на възможностите за защита в Република България.

Разпознаване. Когато за изясняване на обстоятелствата по делото е необходимо да се потвърди идентичността на лица и предмети, се извършва разпознаване (чл. 169–171 НПК). Непосредствено преди провеждането на това действие се разпитва разпознаващият – дали познава лицето или предмета, който предстои да разпознае, за особеностите, по които може да го разпознае, за обстоятелствата, при които го е наблюдавал, и др.

Когато се пристъпва към същинското разпознаване, защитникът трябва да следи за спазването на правилата на НПК – лицата или предметите, представени за разпознаване, да са три или повече и да са сходни помежду си. Когато се съпоставят хора, външният им вид трябва да е сходен, т.е. да си приличат по ръст, цвят на косата, цвят и тен на кожата, цвят на очите, да са на близка или еднаква възраст, както и да са със сходно облекло. В някои управления на МВР има практика да се предоставя възможност на защитника да избере лица, с които да бъде съпоставен обвиняемият. За разпознаване могат да бъдат предявени и снимки на лица, като в този случай също важат изискванията за сходство между съпоставените. Защитникът трябва да се увери също, че са взети всички необходими мерки разпознаващият да не се срещне с разпознаваното лице преди извършването на разпознаването.

¹⁰ Обн., ДВ, бр. 60 от 5.08.1988 г.

Освен това, ако разпознаващите са няколко, лицата или предметите трябва да им бъдат показвани поотделно, като се вземат мерки разпознаващите да нямат пряк контакт помежду си, докато не приключи и последното разпознаване.

В случай че разпознаващият се спре на някое от показаните му лица или предмети, той трябва да обясни по какво ги е разпознал и тези обстоятелства да се впишат в протокола за разпознаването.

Следствен експеримент. Провеждането на следствен експеримент е уредено в раздел VI „Следствен експеримент“ от глава четиринадесета „Способи на доказване“ на НПК (чл. 166–168). Това действие по разследването се извършва с цел да се проверят или уточнят данни, получени при разпит на обвиняем или на свидетел, или при друго действие по разследването. Следственият експеримент е допустим, при условие че не се унижава достойнството на лицата, които участват в него, и не се създава опасност за здравето им. Когато е необходимо, при извършването му трябва да присъства и нещо лице или специалист – технически помощник.

При оглед, претърсване и изземване, разпознаване или следствен експеримент защитникът трябва да следи дали действията се извършват в присъствието на поемни лица и дали тези поемни лица не са свързани с разследващите органи. Последното обстоятелство е важно с оглед на ролята на тези граждани – да са незаинтересовани свидетели на действията по разследването.

При всички описани по-горе действия защитникът следва да направи бележки или възражения, ако елементи от процедурата бъдат нарушени, и да държи те да бъдат вписани в протокола за съответното действие. При отказ на разследващия орган да впише направените от защитника бележки защитникът трябва да подаде молба по делото през деловодството на прокуратурата или полицията, в която да направи бележките или възраженията си.

ОСОБЕНОСТИ НА ЗАЩИТАТА НА ОБВИНЯЕМ, ЗАДЪРЖАН ПОД СТРАЖА

Когато прокурорът прецени, че по отношение на обвиняемия следва да се вземе мярка за неотклонение задържане под стража или домашен арест, той може да постанови задържането му до 72 часа за отвеждането му пред съд (чл. 64, ал. 2 НПК).

Когато обвиняемият е задържан, участието на защитник е задължително, което означава, че органът на досъдебното производство трябва да осигури защитник – упълномощен, а при невъзможност – служебен (чл. 94, ал. 1, т. 6 НПК).

Защитникът трябва да обясни на обвиняемия процедурата (например отвеждане пред съд в срок до 72 часа, медицински преглед, настаняване в арест) и да получи информация за обстоятелствата, които са от значение за осъществяване на защитата при определяне на вида на мярката за неотклонение от съда. Защитникът трябва да събере всички възможни доказателства за личността на обвиняемия и за това дали има реална опасност от укриване или от извършване на престъпление. На практика това означава, че защитникът следва да се обърне за съдействие към близките на обвиняемия, за да получи евентуално характеристики или медицинска документация, да събере информация и доказателства за личността на обвиняемия – семейно положение, образование, месторабота, награди, отличия и др. Защитникът трябва да събере информация и за предишни осъждания на обвиняемия, за евентуална реабилитация, за незавършили наказателни производства, взети ли са по тях мерки за неотклонение, нарушавани ли са те и др.

Законът не предвижда изрично възможност за обжалване на задържането, постановено от прокурор по чл. 64, ал. 2 НПК. Съдебната практика е противоречива, но повечето съдебни състави след 2005 г. приемат, че такава жалба е допустима на основание чл. 5, т. 4 КЗПЧОС и се произнасят по основателността ѝ.

Когато прокурорът внесе в съда искане за вземане на мярка за неотклонение задържане под стража, той внася и всички събрани до този момент доказателства. На обвиняемия и на неговия защитник следва да бъде предоставено достатъчно време за запознаване с материалите по делото, преди съдът да разгледа искането на прокурора. Така се гарантира равенството на страните пред съда в производството по мярката за неотклонение. Съдът

незабавно разглежда делото еднолично в открито заседание с участието на прокурора, обвиняемия и неговия защитник (чл. 64, ал. 3 НПК) и се произнася с определение, което обявява в съдебно заседание и което подлежи на незабавно изпълнение (чл. 64, ал. 5 НПК).

При решаване на въпроса за мярката за неотклонение и в досъдебното, и в съдебното производство съдът разглежда три предпоставки (чл. 63, ал. 1 НПК). Първата предпоставка, за да бъде взета мярка за неотклонение, е наличието на обосновано предположение, че обвиняемият е извършил деянието. Съдът в Страсбург я определя като предположение, което би направил непредубеденият наблюдател на базата на събраните до този момент доказателства. Дори и да е налице обосновано предположение обаче, съдът не може да вземе мярка за неотклонение задържане под стража или домашен арест, без да е налице една от другите две предпоставки – реална опасност от укриване или реална опасност от извършване на престъпление.

В съдебното заседание защитникът трябва да обсъди наличието на тези три предпоставки. Ако е необходимо, защитникът може да представи доказателства.

В случай че съдът откаже да вземе мярка за неотклонение задържане под стража или домашен арест, защитникът трябва да настоява, а ако може и да съдейства, за максимално бързо придвижване на документите по освобождаването на обвиняемия до ареста, в който е задържан. Това се налага, защото макар НПК да предвижда незабавното освобождаване на задържания, то е обвързано от проверка дали лицето не се задържа на друго основание. Съдебната охрана няма задължение да носи със себе си документацията от ареста. Това налага транспортирането на обвиняемия до ареста въпреки постановеното от съда незабавно освобождаване.

Определението, с което първоинстанционният съд се произнася по искането за задържане, подлежи на обжалване от обвиняемия и неговия защитник и на протест от прокурора в тридневен срок (чл. 64, ал. 6 НПК). С обявяването на определението съдът насрочва делото пред въззивния съд в срок до седем дни. Съдът, който осъществява контрол, отново преценява наличието на трите предпоставки за вземане на най-тежките мерки за неотклонение, но преценява и обосноваността на определението на първоинстанционния съд. Участието на обвиняемия в съдебното заседание пред въззивния съд не е задължително, за разлика от участието на неговия защитник. В случай че въззивният съд вземе мярка за неотклонение гаранция, обвиняемият се освобождава след внасянето ѝ (чл. 64, ал. 9 НПК).

Защитникът трябва да съдейства за внасянето ѝ, за да се избегне допускането на грешка по кое дело, за кое лице и по сметката на коя институция се внася гаранцията.

Когато бъде взета мярка за неотклонение задържане под стража или домашен арест, важен за обвиняемия въпрос е след колко време може да се поиска изменение на мярката в по-лека. Законът не поставя срок. В чл. 65, ал. 1 НПК е посочено, че обвиняемият и неговият защитник по всяко време на досъдебното производство може да поискат изменение на мярката задържане под стража. Съобразно чл. 270 НПК този въпрос може да се поставя по всяко време на съдебното производство, а повторно може да бъде поставян при промяна в обстоятелствата. Според практиката на Съда в Страсбург, която е постоянна още от края на 70-те години на XX век (например решението по делото *Винтерверп срещу Холандия* (*Winterwerp v. the Netherlands*)), разумният срок за преразглеждане на законността на задържането е един месец. Такава е и практиката на българските съдилища. За да се избегнат злоупотреби с правото на обжалване, законодателят е предвидил възможност съдът да определи срок, в който е недопустимо ново искане за разглеждане на законността на задържането (чл. 65, ал. 6 НПК). Този срок не може да бъде по-дълъг от два месеца и не се прилага, когато искането се основава на влошаване на здравословното състояние на обвиняемия. Ако направи искане за изменение на мярката в определения от съда ограничен срок, защитникът трябва да настоява делото да бъде внесено в съда за преценка на допустимостта му. Не е в компетентността на прокурора да прецени дали искането за изменение на мярката подлежи на съдебно разглеждане.

Искането на обвиняемия или на неговия защитник се прави чрез прокурора, който е длъжен незабавно да изпрати делото на съда. Делото се насрочва в тридневен срок от постъпването му в съда и се разглежда в открито заседание. Обвиняемият може да не се яви в съдебното заседание, ако е заявил, че не желае да присъства, или довеждането му е невъзможно по здравословни причини (чл. 65, ал. 2 и 3 НПК).

Когато разглежда искане за изменение на мярка за неотклонение задържане под стража или домашен арест, съдът отново преценява налице ли са трите предпоставки – обосновано предположение за извършено от обвиняемия престъпление и двете реални опасности от укриване или от извършване на престъпление. В това производство защитникът следва да обсъди и обстоятелствата, които водят до намаляване интензитета на опасностите –

например продължителното време, през което обвиняемият е бил задържан. Смята се, че продължителността на задържането намалява опасността от укриване, защото ако обвиняемият бъде признат за виновен, предварителното задържане се приспада от наказанието.

Защитникът следва да коментира пред съда как протича разследването – дали във времето от предходното произнасяне на съда по мярката за неотклонение разследващите органи са действали активно. Според ЕСПЧ пасивността на разследващите по време на задържането може да доведе до преценка, че срокът на задържането надхвърля рамките на разумното и съответно до освобождаване на обвиняемия.

Контролът върху мярката за неотклонение е двуинстанционен. Обвиняемият и неговият защитник могат да обжалват, а прокурорът – да протестира определението на първоинстанционния съд. Определението на въззивния съд е окончателно (чл. 65, ал. 9 НПК).

С измененията в НПК (обн., ДВ, бр. 63 от 4.08.2017 г., в сила от 5.11.2017 г.) отпадна забраната съдия, който е участвал в състава на съда, постановил определение за мярка за неотклонение задържане под стража в досъдебното производство, да разглежда делото по същество (чл. 29, ал. 1, т. 1, б. „г“ НПК). Отпадна и забраната за съда в съдебната фаза на процеса да се произнася по въпроса за обоснованото предположение. Вече и в досъдебната, и в съдебната фаза на процеса съдът се произнася дали ли е обосновано предположение обвиняемият да е извършил престъплението, в което е обвинен (чл. 63, ал. 1 и чл. 270, ал. 2 НПК). Преди цитираните по-горе изменения при разглеждане на законосъобразността на задържането под стража в съдебната фаза на процеса съдът се произнасяше само дали съществува опасност от укриване и от извършване на престъпление.

След промените защитникът трябва да следи дали при произнасянето си по мярката за неотклонение в досъдебното производство съдът не нарушава правото на свобода и сигурност по чл. 5 КЗПЧОС, което изисква мотивирано произнасяне на съда по всички предпоставки на задържането. Защитникът трябва да следи при произнасянето си относно мярката за неотклонение съдът да не нарушава и правото на подсъдимия на справедлив процес по чл. 6 КЗПЧОС. Защото е възможно, произнасяйки се по този частен въпрос на делото, съдът да покаже, че вече е формирал вътрешното си убеждение за виновност на обвиняемия. В този случай ще е налице основание за отвод (чл. 29, ал. 2 НПК), ако същият състав на съда разглежда делото в съдебната фаза.

УЧАСТИЕ НА ЗАЩИТНИКА ПРИ ПРЕДЯВЯВАНЕ НА РАЗСЛЕДВАНЕТО

Предявяването на разследването има за цел обвиняемият, неговият защитник, пострадалият от престъплението и неговият повереник да се запознаят с всички събрани по делото материали. Предявяването се извършва само ако лицата, които имат право на предявяване, са поискали изрично да се запознаят с доказателствените материали, и то само в случай че са намерени на адреса, който са посочили по делото. Желанието да им се предяви разследването може да бъде заявено или в протокол за разпит, или с изрична молба до органа на досъдебното производство.

Призовката за предявяване на разследването се връчва на призованото лице най-малко три дни преди предявяването.

След измененията на НПК (обн., ДВ, бр. 63 от 4.08.2017 г., в сила от 5.11.2017 г.) разследването се предявява на обвиняемия независимо от това дали се явява със защитник, или не. При задължително участие на защитник органът по разследването назначава резервен защитник и предявява разследването. Така НПК не само не гарантира на обвиняемия защита от избран от него защитник, а изобщо не му гарантира защита от адвокат (в противоречие с чл. 6, т. 3, б. „с“ КЗПЧОС, който гарантира правото на обвиняемия на защитник по негов избор).

При предявяване на разследването защитникът се запознава с всички материали и може да направи бележки, възражения и искания – например за разпит на свидетели, за назначаване на експертизи и др.

Изявленията на защитника се вписват в протокола за предявяване на разследването или се правят с отделна писмена молба. Защитникът може да поиска в протокола за предявяването да се впише искане за провеждане на преговори за сключване на споразумение. Ако деянието е несъставомерно или обвинението е недоказано, защитникът прави искане за прекратяване на наказателното производство. По направените искания прокурорът се произнася с постановление, което не подлежи на обжалване.

УЧАСТИЕ НА ЗАЩИТНИКА ПРИ ИЗГОТВЯНЕ И ОДОБРЯВАНЕ НА СПОРАЗУМЕНИЕ

Споразумението за решаване на делото е един от начините за приключване на наказателното производство с влязъл в сила съдебен акт. То е уредено в глава двадесет и девета „Решаване на делото със споразумение“ на НПК.

Споразумението е недопустимо, когато повдигнатото обвинение е за престъпление, с което е причинена смърт, и за изрично посочените престъпления, за които законът предвижда наказание повече от пет години лишаване от свобода (чл. 381 НК).

Споразумението се сключва между прокурора и защитника със съгласието на обвиняемия. Ако обвиняемият не е упълномощил адвокат, по искане на прокурора първоинстанционният съд му назначава защитник, с когото прокурорът обсъжда споразумението. Със споразумението винаги се признава виновността на обвиняемия и му се определя наказание.

Споразумение може да се сключи както на досъдебното производство – след приключване на разследването, така и в съдебната фаза на процеса – след внасяне на обвинителния акт в съда. Инициативата за сключване на споразумение може да е на защитника или на прокурора. Споразумението може да се сключи само за някои от обвиняемите или за всички обвиняеми, само за някои от престъпленията или за всички престъпления, за които е повдигнато обвинение. За всеки от обвиняемите може да се сключи споразумение на досъдебното производство, без да е необходимо съгласието на другите обвиняеми и на пострадалия.

В съдебната фаза обаче за сключването на споразумение е необходимо съгласието на всички страни – на другите подсъдими, на защитниците им и на пострадалия, който участва в делото като граждански ищец или като частен обвинител по делото.

Защитникът трябва да прецени дали са налице предпоставките за сключване на споразумение и дали обвинението е доказано. Ако тези предпоставки са налице и обвиняемият е съгласен да се сключи споразумение, защитникът трябва да предприеме действия за изпълнение на другите законови условия за сключване на споразумението.

В случай че с престъплението са причинени имуществени вреди, които не са възстановени, трябва да се установи дали обвиняемият може да възстанови вредите. Ако той е задържан под стража, с негово съгласие може да се водят разговори по този въпрос с негови близки.

Необходимо е защитникът да разясни на подзащитния си последиците от споразумението и предимствата споразумението да се сключи в досъдебната фаза на процеса – например, че не е необходимо съгласието на други страни.

След като обясни на обвиняемия какви са възможните граници на наказанието, защитникът следва да уточни с него параметрите на споразумението, включително вида и размера на наказанието, за които да бъдат водени преговорите.

Защитникът трябва да установи контакт с прокурора, за да проведе разговор за споразумението. Както беше посочено, намерение за сключване на споразумение защитникът може да обяви в протокола за предявяване на разследването, за да може и прокурорът да установи контакт с него.

В случай че защитникът е назначен за сключване на споразумение, той трябва да се запознае с материалите по делото и след това да извърши посочените по-горе действия, ако прецени, че приключването на делото със споразумение е в интерес на обвиняемия.

При преговорите за вида и размера на наказанието защитникът трябва да се стреми да постигне максимално снизходително наказание за подзащитния си. Например при задържан под стража обвиняем наказанието може да бъде договорено в по-висок размер, в случай че се постигне съгласие за налагане на наказание, различно от лишаване от свобода, ако по този начин обвиняемият ще може да бъде освободен още в деня на сключване на споразумението. По-висок размер или дори наказание, което да бъде изтърпяно ефективно, може да е най-доброто решение за обвиняем, извършил деянието в изпитателния срок на предишно осъждане за деяние, извършено по непредпазливост, защото в този случай отложеното наказание не се изтърпява (чл. 383, ал. 4 НПК).

След като уточни с прокурора параметрите на споразумението, защитникът трябва да го изготви в писмен вид.

Споразумението се подписва от защитника, прокурора и обвиняемия и се внася от прокурора в съда за одобрение. Съдът разглежда искането за одобряване на споразумение в открито съдебно заседание с призоваване на прокурора, защитника и обвиняемия и ако прецени, че не противоречи на

закона и морала, го одобрява с определение, което е окончателно. Определението на съда, с което се одобрява споразумението, не подлежи на обжалване и протестиране и влиза в сила още в същия ден.

ЗАЩИТА СРЕЩУ БАВНО ПРОИЗВОДСТВО

С измененията на НПК (обн., ДВ, бр. 63 от 4.08.2017 г., в сила от 5.11.2017 г.) беше отменен редът, по който делото можеше да бъде разглеждано от съда по искане на обвиняемия. Преди промените, след спазване на регламентираната в закона процедура и изтичане на предвидените срокове, ако прокурорът не внесеше обвинителен акт в съда, наказателното производство спрямо обвиняемия се прекратяваше. Така беше гарантирано правото на обвиняемия, защитено и от чл. 6 КЗПЧОС – на процес в разумен срок. В случай че прокуратурата не приключеше досъдебното производство за две години, респ. за една година, в зависимост от тежестта на обвинението, тази процедура можеше да започне по искане на обвиняемия.

С новата глава двадесет и шеста „Ускоряване на наказателното производство“ (обн., ДВ, бр. 63 от 4.08.2017 г., в сила от 5.11.2017 г.) в НПК е предвидена процедура за ускоряване на наказателното производство. Тя се състои в подаване на молба до съда, когато делото е във фазата на досъдебното производство, или до въззивния съд, когато делото е в съдебната фаза. С молбата се иска съдът да даде срок за извършване на забавени действия. Няма санкция за органа, който не изпълни указанията на съда. Би могло да се подаде и последваща молба, която също може да не доведе до практическо ускоряване на процеса, защото отново не е предвидена санкция за неизпълнение на дадените от съда указания. Изводът е, че защитникът няма процесуални възможности да ускори наказателното производство.

В глава трета „а“ на ЗСВ е предвиден ред, по който може да се поиска обезщетение за нарушаване на правото на разглеждане на делото в разумен срок. В това производство се прави преценка на обстоятелствата, които са довели до констатираната продължителност на делото. Анализира се дали делото е от фактическа и правна сложност, дали забавянето е причинено от поведението на властите (органите на досъдебното производство и съда), или от поведението на лицето, което претендира обезщетение. Право да поискат обезщетение имат страните по приключили наказателни дела, както и обвиняемият и пострадалият по прекратени досъдебни производства. Искане за обезщетение може да бъде направено в шестмесечен срок от приключване на наказателното производство. Тази процедура не е от естество да ускори наказателния процес, защото се развива след приключването му.

Тя може да доведе само до обезщетяване на вредите от продължителността на производството. При всяко положение защитникът трябва да разясни на клиента си възможността да претендира обезщетение за претърпените от забавата вреди.

ОСОБЕНОСТИ НА ЗАЩИТАТА НА НЕПЪЛНОЛЕТНИ ОБВИНЯЕМИ

Най-важните особености на защитата на непълнолетни обвиняеми са свързани със спазването на специалните правила, регламентирани в глава тридесета „Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от непълнолетни“ на НПК и глава шеста „Особени правила за непълнолетните“ на НК.

При защита на непълнолетен обвиняем защитникът трябва да провери дали досъдебното производство се извършва от разследващ орган със специална подготовка, и да настоява, ако е необходимо, при разпита на непълнолетния да участва педагог или психолог. Защитникът трябва да се увери, че за предявяването на разследването са призовани родителите или попечителите на непълнолетния обвиняем и да следи дали им е осигурена възможност да присъстват, в случай че са поискали това.

Когато обвиняемият е непълнолетен, участието на защитник е задължително (чл. 94 НПК). Ако обвиняемият не е упълномощил защитник, разследващият орган му назначава служебен защитник.

При разследването на престъпления с непълнолетни обвиняеми трябва да бъдат събрани и доказателства за това, дали престъплението не е извършено под влиянието на пълнолетни лица. Ако защитникът е получил информация за такова влияние от своя подзащитен или от родителите му, той трябва да поиска събирането на доказателства за тези обстоятелства. Когато в досъдебното производство се съберат доказателства, че непълнолетният обвиняем е извършил деянието поради лекомислие или увлечение и деянието не представлява голяма обществена опасност, защитникът трябва да направи искане за прекратяване на наказателното производство (ако обвиняемият междувременно не е навършил пълнолетие). В този случай прокурорът прекратява наказателното производство и изпраща делото на комисията по Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните¹¹ за налагане на възпитателна мярка (чл. 61 НК).

Мерките за неотклонение, които могат да бъдат взети спрямо непълнолетните обвиняеми, са различни от тези за пълнолетните. Обвиняемият

¹¹ Обн., ДВ, бр. 13 от 14.02.1958 г.

може да бъде задържан под стража само в изключителни случаи, като за изключителността винаги трябва да бъдат изложени конкретни мотиви пред съда (чл. 386, ал. 1 и 2 НПК).

Наказанията, които се налагат на непълнолетните, са различни и по-леки от тези за пълнолетните обвиняеми (чл. 62 и 63 НК). По кратък – от една до три години, е и срокът, за който може да бъде отложено изтърпяването на наказанието при т.нар. „условно осъждане“ (чл. 69, ал. 1 НК). При осъдените пълнолетни този срок е от три до пет години (чл. 66, ал. 1 НК).

Защитникът трябва да изпълнява задълженията си и да осъществява правата си по чл. 98 и чл. 99 НПК, като държи сметка за това, че непълнолетният обвиняем поради своята незрялост не може пълноценно да осъществява правото си на лична защита.

ОСОБЕНОСТИ НА ЗАЩИТАТА НА ЧУЖДЕНЦИ, КОИТО НЕ ГОВОРЯТ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Най-важните особености при защитата на чужденци, които не говорят български език, са уредени в чл. 55, ал. 3 НПК и в глава тринадесета „а“ „Особени правила за разглеждане на дела за престъпления, извършени от лица, които не владеят български език“ на НПК. Разпоредби, регламентиращи статута им, се намират и в други нормативни актове.

Член 94 НПК предвижда, че участието на защитник в наказателното производство е задължително, когато обвиняемият не владее български език, освен ако обвиняемият изрично заяви, че не желае да има защитник. Когато обвиняемият чужденец не е упълномощил защитник, разследващият орган му назначава служебен защитник по реда на ЗПП.

Освен че следва да осигури участието на защитник – служебен или упълномощен, разследващият орган е длъжен да осигури на обвиняемия чужденец и преводач. Разноските за преводач са за сметка на държавата.

За да се гарантира, че чужденецът е запознат с правата си, декларацията по Инstrukция № 81213-78/24.01.2015 г. предвижда в случаите на задържане за 24 часа на основание ЗМВР чужденецът да се подпише под текст, че желае или че не желае да се свърже с консулските власти и да ги уведоми за задържането си, както и под текст, че декларацията е попълнена с помощта на преводач.

При задържане под стража по НПК, когато задържаният е чужденец, незабавно се уведомява Министерството на външните работи (чл. 63, ал. 7, т. 3 НПК).

Обвиняем, който не владее български език, има право на устен и писмен превод в наказателното производство на език, който разбира (чл. 395а НПК). Защитникът трябва да проследи дали в акта, с който назначава преводача, органът по разследването е посочил езиците, които обвиняемият владее, образованието и специалността на преводача, вида на превода, който ще бъде извършван, дали след призоваването на преводача и преди започването на превода е направена проверка за отношенията на преводача с обвиняемия и пострадалия, както и дали са налице основания за отвод на преводача. Преводът може да не е от майчиния език на обвиняемия, но трябва да е несъмнено, че той го разбира. Обвиняемият има право на възражение срещу точността на превода при всяко положение на делото. Когато

установи, че възражението е основателно, съответният орган отстранява преводача и назначава нов или разпорежда повторен превод. Защитникът трябва да разясни това право на обвиняемия, но и сам може да поиска замяна на преводача с друг или назначаването на преводач от друг език.

Обвиняемият има право да му бъде предоставен писмен превод на постановлението за привличане на обвиняем, на определенията на съда за вземане на мярка за неотклонение, на обвинителния акт, на постановената присъда, на решението на въззивната инстанция и на решението на касационната инстанция. Органите на досъдебното производство може да предоставят на обвиняемия превод и на други документи, когато преценят, че те са от съществено значение за осъществяване на правото му на защита. Такова искане може да направи както обвиняемият, така и неговият защитник. Отказът да бъдат предоставени писмени преводи на материали по делото подлежи на обжалване пред наблюдаващия прокурор. Пред него подлежи на обжалване и постановлението, с което разследващият орган откаже да предостави устен превод.

Получаването на устен и писмен превод е право на обвиняемия, който не владее български език. Органите на досъдебното производство му разясняват предвидената възможност да се откаже от превод, при условие че има защитник и че не се нарушават процесуалните му права. В случай на отказ разследващият орган съставя протокол, който се подписва от обвиняемия и неговия защитник.

Постановлението на разследващия орган, с което се установява, че обвиняемият владее български език, подлежи на обжалване пред наблюдаващия прокурор. Няма обаче ред, по който да се провери дали и до каква степен обвиняемият владее български език.

Контактът на защитника с обвиняемия, който не владее български език, може да бъде осъществяван пряко, ако адвокатът владее съответния език, или чрез преводач. Член 395ж НПК предвижда участие на преводача, назначен в досъдебното производство, при срещите на обвиняемия със защитника по повод провеждане на разпит на обвиняемия или по повод на евентуални искания, бележки, възражения и жалби. Осигуряването на преводач и в тези случаи е за сметка на държавата.

Защитникът трябва при необходимост да общува и с близки на обвиняемия или със защитници на обвиняемия в чужбина, да организира превод на документи, необходими за наказателното производство, и да ги представя по делото.

При задочно производство срещу чужденец защитникът следва да положи самостоятелни усилия да се свърже с обвиняемия – както за да му предостави информация за делото, така и за да коментира с него линията на защитата, възможността за представяне на доказателства или за лично явяване (например когато най-благоприятен изход на делото би бил постигнат чрез сключване на споразумение в досъдебното производство).

Когато по отношение на обвиняем чужденец се иска вземане на мярка „задържане под стража“ или такава вече е определена, защитникът следва да предостави и допълнителна помощ. Съдилищата често приемат, че съществува опасност от укриване, когато чужденецът няма установени трайни връзки с Република България – собственост, бизнес, лични отношения с български граждани. Така на практика може да се стигне до дискриминиране на чуждия гражданин спрямо българските граждани по отношение на преценката за опасността от укриване. Защитникът често е единственият, който може да съдейства за намиране на жилище под наем, където обвиняемият чужденец да бъде регистриран, да пребивава и да има адрес, на който да бъде призоваван в Република България. След намирането на място за пребиваване защитникът може да поиска от съда вземане на мярка за неотклонение, различна от задържането под стража, включително и домашен арест, който да се изпълнява на установения адрес и да възпрепятства укриването.

ОСОБЕНОСТИ НА ЗАЩИТАТА НА ОБВИНЯЕМИ С ФИЗИЧЕСКИ ИЛИ ПСИХИЧЕСКИ НЕДОСТАТЪЦИ, КОИТО ИМ ПРЕЧАТ ДА СЕ ЗАЩИТАВАТ САМИ

Когато обвиняемият страда от физически или психически недостатъци, които му пречат да се защитава сам, участието на защитник в наказателното производство е задължително (чл. 94 НПК). В тези случаи обвиняемият не може да се откаже от защитник. Той може обаче да избере дали да бъде защитаван от упълномощен, или от служебен защитник. В случай че обвиняемият не упълномощи защитник, разследващият орган му назначава служебен защитник по реда на ЗПП.

Съгласно чл. 395з НПК, когато обвиняемият е глух или нем, му се назначава тълковник. За тълковника важат правилата за преводача, описани по-горе в настоящото изложение. Защитникът трябва да следи да не бъдат нарушавани правата на лицето с увреждания и да бъдат спазвани специфичните процесуални правила.

Защитникът трябва да изпълнява задълженията си и да осъществява правата си по чл. 98 и чл. 99 НПК, като държи сметка за това, че поради психическото или физическото си увреждане обвиняемият не може пълноценно да осъществява правото си на лична защита.

РЕЗЕРВНИЯТ ЗАЩИТНИК В ДОСЪДЕБНОТО ПРОИЗВОДСТВО

Член 94, ал. 4, 5 и 6 НПК регламентират фигурата на „резервния защитник“ – адвокат, които се назначава за защитник на обвиняемия, въпреки че обвиняемият е упълномощил защитник. Принципът е, че обвиняемият се защитава от адвокат по свой избор – упълномощен защитник. В случаите, когато участието на защитник е задължително, а обвиняемият няма средства да упълномощи защитник, му се назначава служебен защитник по реда на ЗПП. Ако обвиняемият има назначен служебен защитник, но упълномощи адвокат по свой избор, служебният защитник губи правата си и защитата продължава да се осъществява само от упълномощения защитник. Когато обаче участието на защитник е задължително, защитникът, който е бил назначен като служебен, продължава участието си в делото като резервен защитник.

Резервният защитник трябва да се запознае с делото и да присъства на процесуалните действия, които се провеждат с участието на обвиняемия. В присъствието на упълномощения защитник резервният не взема участие в действията по разследването, няма право да представя доказателства, да прави искания, бележки и възражения. Резервният защитник упражнява правата на защитник в пълния им обем при отсъствие на упълномощения защитник и по искане или със съгласието на обвиняемия.

Член 94, ал. 6 НПК предвижда, че резервният защитник може да упражнява и всички права на защитник без съгласието на обвиняемия, когато упълномощеният от него защитник е редовно призован и не се явява, без да има уважителни причини за това. Адвокатите, които се явяват като резервни защитници, винаги трябва да съобразяват, че един от основните елементи на справедливия процес по чл. 6 КЗПЧОС е правото на обвиняемия да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор. Защитата, която оказва резервният защитник, винаги трябва да е съгласувана с обвиняемия. Освен това при отсъствие на упълномощения защитник и преди да започне да осъществява защитата, резервният защитник трябва да се увери, че е упълномощеният защитник е редовно призован, че причините за неявяването му са установени и че не са уважителни. При осъществяване на правата и задъл-

женията си резервният защитник трябва да дава приоритет на правото на защита на обвиняемия пред интереса му от бързо правосъдие. Така се гарантира и правото на обвиняемия по чл. 6, т. 3, б. „б“ КЗПЧОС – да има достатъчно време и възможности за подготовка на защитата си.

ДЕЙСТВИЯ НА ЗАЩИТНИКА СЛЕД ПРЕКРАТЯВАНЕ НА НАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО ОТ ПРОКУРОРА

Упълномощеният или служебно назначен защитник е длъжен да извърши определени действия след прекратяване на наказателното производство от прокурора. Тези действия защитават правата и законните интереси на лицата, които са били обвиняеми, и заличават или ограничават последиците от воденото наказателно производство срещу тях.

Защитникът трябва да обжалва пред съответния първоинстанционен съд постановлението за прекратяване на наказателното производство, когато са налице основания за това – например производството е прекратено поради недоказаност на обвинението, въпреки че деянието е несъставомерно. Целта на обжалването е съдът да се произнесе по законността на прекратяването на производството. Произнасянето на съда има и тази допълнителна благоприятна последица, че след това наказателното производство срещу обвиняемия не може да бъде възобновено от прокурор.

След прекратяване на наказателното производство трябва да бъде поискано заличаване на полицейската регистрация на лицето. Необходимо е също да се подаде молба до Националната следствена служба с искане да се заличи регистрацията, че спрямо лицето има незавършило наказателно производство.

Защитникът трябва да разясни на подзащитния си правото му да предяви по ЗОДОВ граждански иск за обезщетяване на причинените му от наказателното производство вреди.

Ако има основание за това, защитникът трябва да подаде молба по ЗСВ за обезщетение за неразумна продължителност на наказателното производство.

Защитникът трябва добросъвестно да прилага знанията и опита си при осъществяване на защитата на обвиняемия в наказателното производство. Обемът и качеството на предоставената защита от упълномощения и от служебния защитник трябва да бъде еднакъв.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

ОСНОВНИ ПРАВА ПРИ ЗАДЪРЖАНЕ И РАЗПИТ ОТ РАЗСЛЕДВАЩИ ОРГАНИ

❖ Имате право да знаете в извършването на какво престъпление Ви обвиняват – органът, който е разпоредил Вашето задържане или който води разпита с Вас, е длъжен да Ви разясни това.

❖ Имате право да запазите мълчание – можете да откажете да давате обяснения пред разследващите органи. Преди да вземете такова решение, Ви съветваме да го обсъдите с адвокат.

❖ Имате право на адвокатска помощ. Ако сте задържан, но не можете да си позволите да заплатите адвокатско възнаграждение, може да Ви бъде назначен защитник по реда на Закона за правната помощ. Ако бъдете признат за невинен и бъдете оправдан, разносните по защитата остават за сметка на държавата.

❖ В случаите, когато участието на защитник не е задължително, можете да се откажете от адвокат. Съветваме Ви обаче, преди да вземете решение да се откажете от адвокатска защита, да проведете поне една среща с адвокат и да си изясните възможните последствия.

❖ Ако при задържането Ви в полицията сте се отказали от адвокат, във всеки следващ етап от производството може да преразгледате решението си и да поискате да се свържете с адвокат.

❖ Имате право да се срещнете с адвоката си и да разговаряте с него насаме, без полицейски служител да присъства на разговора. Можете да се срещнете насаме с адвоката си и преди провеждането на разпит в полицията или от други органи.

❖ Без значение дали Вие плащате на адвоката си, или той работи по Закона за правната помощ, отношенията между Вас и адвоката са поверителни – те са защитени от адвокатската тайна.

❖ Адвокатът Ви може да присъства заедно с Вас по време на разпит в полицията или от други органи, както и при извършването на други действия по разследването.

❖ Ако смятате, че задържането Ви е незаконно, имате право да го обжалвате по съдебен ред.

❖ Ако сте задържан, имате право поне един Ваш близък да бъде уведомен за задържането Ви и Вие лично да разговаряте или да се срещнете с него.

❖ Ако сте задържан и сте гражданин на чужда държава, за Вашето задържане следва да бъдат уведомени и консулските власти на Вашата страна.

❖ Ако не говорите български език, при разпит имате право на устен превод на език, който разбирате. Можете да поискате основните документи по делото да бъдат преведени на разбираем за Вас език.

❖ Ако сте задържан, при нужда имате право на безплатен медицински преглед. Ако искате прегледът да бъде извършен от посочен от Вас лекар, разходите за прегледа са за Ваша сметка.

❖ Ако сте задържан, имате право на свиждане с Ваши близки, както и да получите от тях колети и храна. Това се извършва в присъствието на полицейски служител и под негов контрол.

❖ Ако сте задържан въз основа на полицейска заповед, Вие трябва да бъдете освободен, когато отпадне основанието за задържане или изтекат 24 часа. Ако сте задържан въз основа на постановление на прокурора, задържането Ви не може да продължи повече от 72 часа, без да сте се явили пред съдия.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

ЕЛЕМЕНТИ ОТ ЗАКОНОВИЯ СТАТУТ НА АДВОКАТА

❖ При упражняване на адвокатската професия адвокатът се ръководи от законните интереси на клиента, които е длъжен да защитава по най-добрия начин със законни средства (чл. 2, ал. 2 от Закона за адвокатурата).

❖ Адвокатът е длъжен точно да уведоми своя клиент за неговите права и задължения (чл. 40, ал. 3 от Закона за адвокатурата).

❖ Адвокатът е длъжен да бъде безкористен и независим при изпълнението на професионалните си задължения. Той е длъжен да не допуска въздействие и влияние при осъществяване на своята дейност както от собствените си лични интереси, така и от трети лица и техните интереси (чл. 40, ал. 5 от Закона за адвокатурата).

❖ Адвокатът е длъжен да пази тайната на своя клиент без ограничение във времето (чл. 45, ал. 1 от Закона за адвокатурата).

❖ Адвокатът има право да се среща насаме с клиента си, включително когато той е задържан под стража или лишен от свобода. По време на срещите адвокатът има право да предава и получава писмени материали във връзка с делото, съдържанието на които не подлежи на проверка. Разговорите по време на срещите не могат да се подслушват, нито да се записват, но срещите могат да бъдат наблюдавани (чл. 34 от Закона за адвокатурата).

❖ Адвокатът не може да бъде разпитван в процесуално качество относно: разговорите и кореспонденцията му с клиент; разговорите и кореспонденцията му с друг адвокат; делата на клиент; факти и обстоятелства, които е узнал във връзка с осъществяваната защита и съдействие (чл. 33, ал. 4 от Закона за адвокатурата).

❖ Адвокатът не може да бъде повереник или защитник на страна по дело, по което е бил съдия, съдебен заседател, прокурор, следовател или е съпруг, роднина по права линия без ограничение, по сребрена линия до четвърта степен или по сватовство до трета степен на съдия, съдебен заседател, прокурор или следовател по делото (чл. 43, ал. 2 от Закона за адвокатурата).

❖ Адвокатът е длъжен да води възложеното дело, по което осъществява правна помощ по реда на Закона за правната помощ, със същата грижа,

както ако е бил упълномощен от клиента (чл. 44, ал. 2 от Закона за адвокатурата).

❖ За всяко виновно неизпълнение на вменените му задължения по този закон, по Етичния кодекс на адвоката и по наредбите на Висшия адвокатски съвет адвокатът отговаря за причинените на клиента вреди (чл. 51 от Закона за адвокатурата).

❖ За неизпълнение на техните задължения адвокатът, адвокатът от Европейския съюз и младши адвокатът носят дисциплинарна отговорност (чл. 131 от Закона за адвокатурата).

❖ Дисциплинарно нарушение на адвоката е виновното неизпълнение на задълженията по Закона за адвокатурата, на наредбите и решенията на Висшия адвокатски съвет и на решенията на адвокатските съвети и общите събрания, както и:

- нарушаване на адвокатската тайна;
- пропуски, причинили накърняване на правата и законните интереси на клиента;
- системна небрежност или очевидно невежество при изпълнение на професионалните задължения;
- приемане и осъществяване на правна помощ не по установения от закона ред;
- уронване на престижа и достойнството на професията и нарушаване на професионалната етика и морала (чл. 132 от Закона за адвокатурата).

❖ Адвокатският съвет следи за изпълнение на задълженията на членовете на адвокатската колегия; възбужда и поддържа дисциплинарно преследване срещу членове на колегията, като определя за всеки случай обвинител от списък, приет от него; следи за извършване на адвокатска дейност от лица, които не са адвокати; посредничи за разрешаване на спорове между адвокати и клиенти (чл. 89 от Закона за адвокатурата).

❖ Дисциплинарното производство срещу адвокат се образува по решение на адвокатския съвет или на Висшия адвокатски съвет при писмено съобщение от държавни органи, юридически и физически лица, както и авторски публикации в медиите, в които се съдържат достатъчно данни за извършено дисциплинарно нарушение. Анонимните съобщения не представляват законен повод за образуване на дисциплинарно производство.

Достатъчно данни за образуване на дисциплинарно производство са налице, когато може да се направи основателно предположение за извършено дисциплинарно нарушение (чл. 136 от Закона за адвокатурата).

ANNEX 1

LIST OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS IN THE EVENT OF DETENTION AND INTERROGATION BY INVESTIGATING AUTHORITIES

❖ You have the right to be informed about the criminal charges brought against you: the authority that issued an order for your detention or the interrogation authority shall provide this information to you.

❖ You have the right to remain silent: you can refuse to provide an explanation to the investigating authorities. We recommend that you consult a lawyer before you make such a decision.

❖ You have the right to a lawyer. If you are detained but cannot afford to hire a lawyer, an *ex officio* lawyer can be appointed for your case in line with the provisions of the Legal Aid Act. If the court finds you are not guilty and if you are acquitted, the *ex officio* lawyer is to be paid by the state budget.

❖ In cases where legal defence is not mandatory, you may refuse to have a lawyer. However, we recommend that you meet with a lawyer at least once and be made aware of the possible consequences before you decide on waiving your right to legal defence.

❖ In the event that you have waived your right to a lawyer upon your detention by the police, you may reconsider your decision at any stage of the proceedings and request to contact a lawyer.

❖ You have the right to meet and consult a lawyer in private, without having a police officer present during the consultation. You can also meet a lawyer in private before the interrogation is carried out by the police or other investigating authorities.

❖ Regardless whether you have hired a lawyer on your own or you have an *ex officio* lawyer under the Legal Aid Act, the communication between you and your lawyer is confidential, i.e. the communication is protected by advocate privilege.

❖ Your lawyer can be present during your interrogation by the police or other investigating authorities and during the carrying out of other investigative actions.

❖ If you believe that you have been detained illegally, you have the right to appeal your detention before a court.

❖ If you have been detained, you have the right to have at least one third party informed about your detention and talk to or meet in person with him/her.

❖ If you have been detained and you are a citizen of a foreign country, the consular authorities of your country shall also be notified.

❖ If you do not speak Bulgarian, you have the right to interpretation from a language that you understand during the interrogation by the investigating authorities. You can request to have the main documents on the case translated into a language that you understand.

❖ If you have been detained, you have the right to a medical check-up free of charge, if needed. If you want to be examined by a medical specialist of your choice, you shall cover the costs for the examination.

❖ In the event of detention, you have the right to meet with you family members as well as to receive from them packages and food. This may be done in the presence and under the surveillance of a police officer.

❖ In the event of detention based on a police order, you shall be released when the grounds for the detention are no longer valid or after the expiry of 24 hours. If you have been detained based on a prosecutor's order, you shall not be detained longer than 72 hours without being brought before a judge.

Това издание се разпространява безплатно. То е достъпно в електронен вид на интернет страницата на Институт Отворено общество – София – www.osi.bg. Читателите, които биха искали да получат изданието на хартия, могат да се обърнат към Института с искане по електронна поща до адрес info@osi.bg. Искането трябва да съдържа името на изданието и точен пощенски адрес на получателя, включително името на получателя и пощенски код на населеното място. Предложението важи до изчерпване на наличността.

Това издание е подготвено за печат и отпечатано от издателство „Сиби“. За повече информация: www.sibi.bg

От 1999 г. Правната програма на Институт Отворено общество – София е неизменно ангажирана с отстояване на принципите на върховенството на правото и защитата на правата на човека в България. Програмата подкрепя осъществяването на съдебната реформа в области, които имат пряко отношение към модернизирането на наказателното производство, улесняването на достъпа до правосъдие за българските граждани и приемането на достиженията на правото на Европейския съюз. След присъединяването на България към ЕС Правната програма има за цел да гарантира продължаването и необратимостта на реформите в съдебната система и фокусира своите усилия върху подобряването на прозрачността и отчетността в работата на правораздавателните и правоохранителните институции. Основната дейност на програмата се осъществява чрез изследвания, гражданско наблюдение над дейността на институциите, оценка на ефективността от прилагането на новоприети законодателни промени и представяне и адаптиране на успешни чуждестранни практики. Правната програма има установени трайни партньорски връзки с широка мрежа от неправителствени организации, специализирани в предоставянето на правна помощ за уязвими социални групи и в защита на демокрацията, правовата държава и основните права на човека, както и с редица институции.

Институт Отворено общество – София
Ул. „Солунска“ 56
София 1000
Тел.: (+359 2) 930 66 19
Факс: (+359 2) 951 63 48
Email: info@osi.bg
www.osi.bg